

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Zuzana Němcová

Omezení způsobilosti k právním úkonům

Diplomová práce

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Omezení způsobilosti k právním úkonům vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

.....
podpis autora textu

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce Mgr. Tomáši Tintěrovi za poskytnuté připomínky, metodickou, odbornou pomoc a další cenné rady při zpracování této práce.

Obsah

Úvod	5
1. Vymezení základních pojmů	7
2. Pojem omezení způsobilosti k právním úkonům.....	12
2.1. Pojem a způsob ochrany osob omezovaných ve způsobilosti k právním úkonům	12
2.2. Dílčí problémy	17
2.3. Úprava omezení způsobilosti k právním úkonům v novém občanském zákoníku	21
3. Zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům - srovnání pojmů	24
4. Důvody k omezení způsobilosti k právním úkonům	26
4.1. Omezení způsobilosti k právním úkonům z důvodu duševní poruchy, která není jen přechodná... ..	26
4.2. Omezení způsobilosti k právním úkonům z důvodu nadměrného požívání alkoholických nápojů nebo omamných látek či jedů	27
4.3. Důvody k omezení způsobilosti k právním úkonům podle nového občanského zákoníku	28
5. Řízení o způsobilosti k právním úkonům	33
5.1. Průběh řízení	33
5.2. Dokazování - znalecký posudek	37
5.3. Rozhodnutí soudu o omezení způsobilosti k právním úkonům	40
5.4. Opatrovník	43
6. Alternativy k omezení způsobilosti k právním úkonům.....	49
7. Dopady omezení způsobilosti k právním úkonům na postavení jednotlivce.....	51
Závěr.....	60

Seznam použitých zkratk:

1. ČR Česká republika
2. ESLP Evropský soud pro lidská práva
3. LLP Liga lidských práv
4. LZPS ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
5. n.o.z. vládní návrh nového občanského zákoníku
6. o.s.ř. zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
7. o.z. zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
8. přest. zák. zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích
9. Úmluva Evropská úmluva o lidských právech, č. 209/1192 Sb.
10. Zák. event. ob. zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech
11. ZoOP zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech
12. ZOR zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině
13. ZoSS zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích
14. ZP zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
15. ZregP zákon č. 115/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství
16. ZsoudP zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích
17. ZSS zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
18. ZŠZVM zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci
19. ZVPČR zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky
20. ZŽEM zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Všechny právní předpisy jsou uváděny ve znění platném ke dni 30. 11. 2010.

Úvod

Obrovskou zkušeností, zdrojem poznání a především inspirací při psaní této práce mi byla má krátká studentská praxe na okresním soudu na opatrovnickém oddělení. Díky ní jsem poznala “zákulisi” řízení o způsobilosti k právním úkonům, ale především jsem zjistila, že omezení způsobilosti není tak jednoduchý a jednoznačný případ, jak by se mohlo na první pohled zdát, ale přináší sebou i mnohé problémy v soukromém životě jedince, kterého se omezení způsobilosti k právním úkonům týká, ale i řadu problémů komplikujících činnost soudu.

Cílem mé diplomové práce na téma omezení způsobilosti k právním úkonům je podat komplexní pohled na tuto problematiku nejen z hlediska práva hmotného, ale i procesního. Protože omezení způsobilosti k právním úkonům fyzické osoby má v praktickém životě dopad i v ostatních právních odvětvích, neopomenu některé aspekty těchto dopadů mimo občanské právo zmínit ani ve své práci. Větší důraz budu věnovat zejména lidskoprávním dopadům omezení způsobilosti k právním úkonům. Také vymezím možnosti, kterými by se mohla současná i budoucí praxe ubírat, aby omezila negativní dopady omezení způsobilosti k právním úkonům na jedince.

Vzhledem k chystané rekonstrukci soukromého práva se budu zabývat nejen stavem *de lege lata*, ale značnou pozornost budu věnovat i stavu *de lege ferenda*. Co se týče současné právní úpravy nebudu pouze konstatovat stávající úpravu, ale pokusím se upozornit na její nedostatky a případně navrhnout lépe vyhovující řešení. U nové právní úpravy se pak zaměřím na její komparaci se současnou úpravou a pokusím se zhodnotit jaké výhody může v oblasti omezení způsobilosti k právním úkonům přinést. U procesní úpravy zhodnotím stav řízení o způsobilosti k právním úkonům, větší pozornost bych ráda zaměřila na znalecké posudky a jejich význam v rámci tohoto řízení.

Na první pohled se zdá, že jde o téma rozšířené a mnohokrát zpracované, ale není tomu tak. Literatura, která se věnuje omezení způsobilosti k právním úkonům není nijak rozsáhlá. Povětšinou se jedná o komentář k právní úpravě a i když existuje poměrně velké množství komentované právní úpravy, nedá se říct, že každé vydání by přinášelo něco nového oproti jinému. Zdroje k této práci jsem čerpala ale nejen z komentovaných znění, ale i z odborných článků, které lze najít v právních časopisech, sbornících nebo i volně přístupné na internetu. Vydatným pramenem pak byla i rozhodovací praxe našich soudů, ale i Evropského soudu pro lidská práva.

Diplomovou práci lze pomyslně rozdělit na tři velké celky - hmotněprávní a procesněprávní, které se ale vzájemně doplňují a úzce spolu souvisí a část, která se bude konkrétněji věnovat dopadům na jednotlivce omezeného ve způsobilosti k právním úkonům a do které lze začlenit i kapitolu, která se věnuje alternativám k omezení způsobilosti k právním úkonům.

V první části nejprve vymezím základní pojmy podstatné pro tuto práci, poté zpracuji podstatu samotného omezení způsobilosti k právním úkonům, abych jej v následující kapitole mohla stručně porovnat s úzce souvisejícím institutem zbavení způsobilosti k právním úkonům. V závěru první poloviny práce se budu obsáhleji věnovat důvodům, pro které je možno fyzickou osobu omezit ve způsobilosti k právním úkonům. V každé příslušné kapitole hmotněprávní části bude samozřejmě zahrnuta i část pojednávající o změnách úpravy, které by měl přinést nový občanský zákoník.

V části procesní se zaměřím na řízení o způsobilosti k právním úkonům, na jeho průběh, dokazování, náležitosti rozhodnutí. Samostatná kapitola bude věnována i opatrovníkovi.

Třetí část potom budu věnovat dopadům, které sebou omezení způsobilosti k právním úkonům přináší. Rovněž do třetí části zahrnu i kapitolu alternativy k omezení způsobilosti k právním úkonům.

Současná úprava omezení způsobilosti k právním úkonům trpí mnoha nedostatky. S novým občanským zákoníkem by se tato situace měla změnit.

Při psaní diplomové práce hodlám použít zejména metodu komparance. Tato metoda se nabízí jako nejvhodnější vzhledem k tomu, že se budu rozsáhle věnovat úpravě předmětu této práce v chystané rekodifikaci soukromého práva. Nelze se ani vyhnout metodě indukce a dedukce při snaze odpovědět na sporné otázky a při hledání řešení praktických problémů.

1. Vymezení základních pojmů

V první kapitole práce vymežím pojmy, které byť nejsou přímo jejím předmětem, úzce s ním souvisí a budou se průběžně objevovat v textu. Z toho důvodu považuji za účelné zmínit pojmy právní subjektivity, právního úkonu až po způsobilost k právním úkonům.

Právní subjektivita je způsobilost fyzické osoby být nositelem práv a povinností. Tato způsobilost vzniká narozením a zaniká smrtí.¹ Fyzickou osobu způsobilosti k právům a povinnostem nelze zbavit ani ji v ní omezit narození od způsobilosti k právním úkonům.²

V návrhu n.o.z. je otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům věnováno podstatně více prostoru než v současně platném o.z. Jelikož jde o rozsáhlou úpravu, která by měla vejít v platnost v co neblížší době (návrh počítá s účinností od r. 2013), budu se n.o.z. postupně věnovat v celé práci. Zde uvádím plánované změny základního pojmosloví.

Návrh počítá s nahrazením dosavadního pojmu „právní subjektivita“ pojmem „právní osobnost“, kterou definuje jako způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Oproti stávající úpravě zákonodárce doplňuje dané ustanovení konstatováním, že způsobilost mít práva a povinnosti se pohybuje pouze v mezích právního řádu. Právní osobnost má člověk od narození do smrti³ - toto zůstává oproti stávající úpravě nezměněno. Mění se ale úprava právní subjektivity, resp. právní osobnosti, ve vztahu k počatému dítěti. Dosud platilo, že způsobilost být nositelem práv a povinností má i počaté dítě, narodí-li se živé.⁴ Nově by mělo platit, že na počaté dítě se hledí jako na narozené, jestliže to vyhovuje jeho zájmům.⁵ Další novinkou je vyvratitelná domněnka, že se dítě narodilo živé.

Než přistoupím k pojmu „způsobilost k právním úkonům“, který je klíčový pro tuto práci, ještě něco málo k samotným právním úkonům. Občanský zákoník definuje právní úkon v §34 jako projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností, které právní předpisy s takovýmto projevem vůle spojují. Z výše uvedeného vyplývají i základní pojmové znaky právního úkonu - vůle a její

¹ §7 o.z.

² DVOŘÁK, J.; ŠVESTKA, J.; KNAPPOVÁ, M. *Občanské právo hmotné*. I. sv. 5.vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. s. 190.

³ §23 n.o.z.

⁴ §7 o.z.

⁵ §24 n.o.z.

projev, dále pak právní následky k nimž tento projev vůle směřuje a právní předpisy, které tyto následky s projevem vůle spojují.

Návrh už neoperuje s pojmem právní úkony, ale nahrazuje jej pojmem právní jednání. Za současné právní úpravy právní věda rozumí právním jednáním právní skutečnost, která spočívá v chování v souladu s právními normami. Jde o protiklad pojmu protiprávní jednání. Návrh obsahuje legální definici tohoto pojmu, a to v §497. Právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran. Právně lze podle §498 jednat konáním nebo opomenutím (srov. právní úkony, které mohou být učiněny rovněž komisivně i omisivně). Jednání může být učiněno výslovně, ale i jiným způsobem, který nevzbuzuje pochybnost o tom, co chce jednající osoba projevit (srov. právní úkony výslovné a konkludentní). Osoba, která může právně jednat v plném rozsahu je podle nové úpravy osobou plně svéprávnou. Oproti tomu podle stávající úpravy osoba, která může činit veškeré právní úkony je osobou plně způsobilou k právním úkonům.

Legální definici pojmu “způsobilost k právním úkonům” nalezneme v §8 o.z. Způsobilostí k právním úkonům je způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. Pojem zahrnuje nejenom právo nabývat práv a povinností, ale i způsobilost fyzické osoby příslušná subjektivní práva a povinnosti měnit a rušit.⁶ Souhrnně lze tedy říci, že osoba, která má plnou způsobilost k právním úkonům, tj. nebyla této způsobilosti zbavena či v ní omezena, může činit veškeré právní úkony.

Lze rozlišit několik stupňů způsobilosti k právním úkonům. Jednak plnou způsobilost k právním úkonům, způsobilost fyzické osoby, která nebyla omezena nebo zbavena způsobilosti k právním úkonům (srov. §8 o.z.). Plná způsobilost k právním úkonům vzniká zletilostí, tj. dovršením osmnáctého roku života, popř. uzavřením manželství před dosažením tohoto věku, nejdříve však po dovršení šestnácti let. Je-li způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu získána nabytím zletilosti prostřednictvím uzavření manželství, pak na způsobilost nemá vliv zánik ani neplatnost manželství. To znamená, že bude-li manželství uzavřeno bez souhlasu soudu, bude sice neplatné, ale i přesto tato osoba dosáhne předčasně zletilosti a zároveň tedy i způsobilosti k právním úkonům. I osoby, které uzavřením

⁶ ŠVESTKA, J.; SPÁČIL, J.; ŠKÁROVÁ, M.; HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 108.

manželství nabyly předčasně zletilosti ale nemohou činit úkony, které předpisy veřejného práva spojují s dovršením osmnáctého roku (např. volební právo, řídičské oprávnění).

Dalším předkladem plné způsobilosti je rozumová a volní vyspělost. Za pojmem rozumové a volní vyspělosti se skrývá rozpoznávací a určovací způsobilost fyzické osoby, tzn. že je potřeba, aby tato osoba byla schopna rozpoznat charakter vlastního jednání a jeho přiměřenost k zamýšleným právním následkům a podle toho své jednání ovládat.⁷ Pokud toto kritérium nesplňuje, pak přichází v úvahu omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům nebo pokud soud v této věci dosud nerozhodl, lze použít §38 odst. 2 o.z.

Občanský zákoník počítá i s částečnou způsobilostí k právním úkonům, tedy s tím, že některé osoby mohou činit pouze některé právní úkony a to buď z důvodu věku⁸ a nebo z důvodu duševní poruchy, která není jen přechodná a nebo z důvodu nadměrného požívání alkoholických nápojů, omamných prostředků či jedů.⁹ V prvním případě nastává omezení přímo ze zákona, ve druhém případě je třeba rozhodnutí soudu.

Třetí a poslední možností je, že fyzická osoba není způsobilá činit vůbec žádné právní úkony. Nezpůsobilost k právním úkonům připadá v úvahu ve dvou případech, jednak u osob nezletilých, kterým zcela chybí přiměřená rozumová a volní vyspělost odpovídající jejich věku a u osob, u nichž soud rozhodl podle §10 odst. 1 o.z. o zbavení způsobilosti k právním úkonům z důvodu duševní poruchy, která není jen přechodná.¹⁰

Pro úplnost je ještě třeba zmínit případ, kdy je fyzická osoba vzhledem ke svému věku plně způsobilá k právním úkonům, nebyla omezena ani zbavena způsobilosti k právním úkonům, ale učiní právní úkon v duševní poruše, která je přechodná a činí osobu nezpůsobilou pouze pro konkrétní právní úkon.¹¹

Nabýváním plné způsobilosti k právním úkonům, důvody pro její omezení a rozdíly mezi instituty omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům se budu podrobněji zabývat v dalších částech práce.

Stejně jako pojem právní subjektivita (nejde o pojem používaný zákonem, ale praxí) by měl být v n.o.z. nahrazen i pojem “způsobilost k právním úkonům”

⁷ DVOŘÁK, J.; ŠVESTKA, J.; KNAPPOVÁ, M. *Občanské právo hmotné ...*, s. 189-190.

⁸ §9 o.z.

⁹ §10 odst. 2 o.z.

¹⁰ FIALA, J.; HURDÍK, J.; KORECKÁ, V. a kol. *Občanský zákoník - komentář*.

¹¹ §38 odst. 2 o.z.

pojmem novým, a to “svéprávnost”. S tím souvisí i pozměněná definice pojmu, i když smysl zůstává zachován. §15 odst. 2 n.o.z. uvádí, že svéprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat), jakož i způsobilost nést právní důsledky z protiprávního činu. Důvodem proč svéprávnost nahradila způsobilost k právním úkonům je ten, že návrh zákona opouští pojem “právní úkon” a bylo by nesmyslné zachovávat stávající pojem. Označení “svéprávnost” je navíc věcně správné, protože vystihuje, že kdo je schopen vlastním právním jednáním nabývat subjektivní práva a zavazovat se k povinnostem, je osobou svého práva (sui iuris).¹²

Vzájemný vztah právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům, resp. právní osobnosti a svéprávnosti, zůstává nezměněn, právní osobnost existuje i bez svéprávnosti.¹³

Nově by potom mělo přibýt ustanovení, kterým se znemožňuje vzdání se právní osobnosti či svéprávnosti. Stane-li se tak, potom se podle §16 n.o.z. k danému úkonu nepřihlíží, tzn. půjde o úkon zdánlivý.¹⁴

Nabytím zletilosti by měl člověk nabýt zpravidla i svéprávnosti, ale návrh upravuje výjimky z tohoto pravidla, kdy lze nabýt svéprávnosti i před dosažením zletilosti, a to emancipací nebo uzavřením manželství.¹⁵ Nabytí zletilosti zůstává stejné - dovršením osmnáctého roku věku.¹⁶ Krátce k nově zaváděnému institutu emancipace nezletilých. Nezletilý nebo jeho zákonný zástupce se souhlasem nezletilého může podat soudu návrh k prohlášení za svéprávného. Emancipace je limitována v §37 odst. 2 n.o.z. požadavkem, aby nezletilý dosáhl minimálně věku šestnácti let a byl schopen se sám živit a obstarat si své záležitosti.¹⁷

Díky nové úpravě dojde k jasnějšímu vymezení pojmů “svéprávnost” a “zletilost”. Návrh se omezuje na konstatování, že zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Nebude tedy možné nabýt předčasně zletilosti jako doposud, ale naopak se bude nabývat předčasně svéprávnosti.¹⁸

¹² *Důvodová zpráva* [online]. Ministerstvo spravedlnosti, 2009. s. 45. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

¹³ ¹³ KRAMÁŘOVÁ, LINDA. *Způsobilost k právním úkonům: současná vs. navrhovaná právní úprava*. Brno, 2010. s.47. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, katedra občanského práva.

¹⁴ *Důvodová zpráva* ..., s. 45-46.

¹⁵ *Důvodová zpráva* ..., s. 50.

¹⁶ §29 odst. 1 n.o.z.

¹⁷ *Důvodová zpráva* ..., s. 55.

¹⁸ KRAMÁŘOVÁ, LINDA. *Způsobilost k právním úkonům: současná ...*, s. 50.

Návrh nesetrvává jen u plné a omezené způsobilosti k právním úkonům, ale poskytuje osobám stíženým duševní poruchou nebo osobám nezletilým, které nenabýly prostřednictvím nějaké z výše zmíněných výjimek svéprávnosti, širší možnosti uplatnění své vůle prostřednictvím nových institutů - předběžného prohlášení, nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. K nim se ještě v příštích kapitolách vrátím. Důvodem k omezení svéprávnosti člověka zůstane duševní porucha, která není jen přechodná¹⁹, ale proti stávající úpravě návrh vypouští jako důvod pro omezení nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů. Platí, že duševní porucha, pro kterou je osoba omezována ve svéprávnosti, musí dosáhnout stupně, který brání člověku samostatně právně jednat.²⁰

Pravomoc soudů rozhodovat o omezení svéprávnosti zůstává zachována.²¹ Novou je možnost soudu omezit svéprávnost jen v souvislosti s určitou záležitostí nebo jen na určitou dobu.²² Návrh respektuje Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením (10/2010 Sb.m.s.), když v §56 stanoví, že k omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká a po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a osobní jedinečnosti. Zároveň zdůrazňuje, že k omezení svéprávnosti lze přistoupit jen pokud nepostačuje mírnější a méně omezující opatření.²³

V závěru kapitoly je třeba ještě podotknout, že nová úprava neobsahuje obdobu současného §10 odst. 1 o.z., kdy soud může zbavit osobu způsobilosti k právním úkonům zcela, není-li pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopna činit vůbec žádné právní úkony. Lze tedy předpokládat, že se po přijetí nové úpravy soudy uchýlí v nejzávažnějších případech k úplnému omezení způsobilosti k právním úkonům, a v souladu s novým §58 budou rozhodovat tak, že se osoba omezuje ve způsobilosti k právním úkonům tak, že není oprávněna činit žádné právní úkony, resp. dle nové terminologie, že se osoba omezuje ve svéprávnosti tak, že není schopna samostatně právně jednat v žádných záležitostech.

¹⁹ §58 odst. 1 n.o.z.

²⁰ *Důvodová zpráva ...*, s. 57.

²¹ §57 odst. 1 n.o.z.

²² §60 n.o.z.

²³ *Důvodová zpráva ...*, s. 58.

2. Pojem omezení způsobilosti k právním úkonům

2.1. Pojem a způsob ochrany osob omezovaných ve způsobilosti k právním úkonům

Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí.²⁴ V případě, že se změní či odpadnou důvody pro které k omezení způsobilosti k právním úkonům došlo, soud toto rozhodnutí změni nebo zruší.

Omezovány bývají zpravidla zletilé osoby, ale není vyloučeno ani omezení nezletilé osoby v ještě větším rozsahu než v tom, který je dán jejím věkem, za předpokladu, že jsou naplněny všechny požadavky pro omezení svéprávnosti.²⁵

Zákon stanoví, že soud rozsah omezení určí v rozhodnutí. Výrok rozsudku zní zpravidla následovně: XY se omezuje ve způsobilosti k právním úkonům a to tak, že není schopen nakládat s majetkovými hodnotami, jejichž výše přesahuje x Kč. Není ale potřeba vždy uvádět konkrétní částku, rozhodnutí často zní, zejména u seniorů, např. na částku vyplácenou v rozsahu starobního důchodu. Obvykle soudy při určování rozsahu omezení volí negativní výčet, vyloučen ale není ani výčet pozitivní, tedy výčet úkonů, ke kterým osoba způsobilá je.²⁶ Marečková a Matiaško pozitivní výčet kritizují, domnívají se, že jeho důsledkem dochází k širšímu omezení, než je nezbytně nutné.

I osoby, které byly soudem omezeny ve způsobilosti k právním úkonům, jsou v každodenním kontaktu s jinými lidmi a uspokojují své běžné potřeby. Výrok soudního rozhodnutí proto musí být formulován tak, aby omezení způsobilosti fakticky nesuplovalo její zbavení. Není třeba zasahovat do záležitostí, které si člověk dokáže i přes svůj handicap obstarat snadno sám (např. nákup potravin, hygienických potřeb, ošacení).²⁷

Osoby, které soud na základě znaleckého posudku shledal nezpůsobilými činit některé právní úkony, jsou v důsledku tohoto rozhodnutí zcela nezpůsobilé v těchto záležitostech jednat a jednatí za ně jejich zákonní zástupci. V ostatních

²⁴ §10 odst. 2 o.z.

²⁵ ELIÁŠ, KAREL a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. 1.vyd. Praha: Linde, 2008. s. 88-89.

²⁶ tamtéž, s. 88.

²⁷ ŠVESTKA, J.; SPÁČIL, J.; ŠKÁROVÁ, M.; HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář ...*, s. 122.

záležitostech jsou naopak zcela způsobilí jednat samostatně.²⁸ Pokud by osoba omezená ve způsobilosti učinila právní úkon k němuž není způsobilá, pak by byl tento úkon absolutně neplatný.

I sebemenší omezení člověka v jeho způsobilosti nabývat práv a brát na sebe povinnosti je výrazným zásahem do jeho základních práv. K tomu se v minulosti vyjadřoval i Ústavní soud, např. v nálezu sp. zn. IV. ÚS 412/04. V něm vyslovil, že garantování nedotknutelnosti lidské důstojnosti člověku umožňuje plně užívat své osobnosti, což ostatně stvrzuje i preambule Ústavy ČR. LZPS ve svém čl.1 garantuje rovnost lidí v důstojnosti, na což navazuje čl.10 odst. 1 LZPS garantující právo na zachování lidské důstojnosti. Omezení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity omezovaného. Tento zásah je třeba zkoumat z pohledu potencionálních zásahu do základních práv omezovaného, zaručených hlavně čl.5 (Každý je způsobilý mít práva.), čl.10 odst. 1 (Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.) a 2 LZPS (Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.), vyložených v rozsahu, který omezuje lidskou důstojnost. LZPS uvedená práva garantuje jako práva absolutní a tudíž je lze omezit jenom za účelem ochrany základních práv jiných osob, popř. za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu nebo hodnoty obsažen v ústavním pořádku.

Zásadním rozhodnutím Ústavního soudu je nálezn sp.zn. I. ÚS 557/09. Ústavní soud vyslovil, že omezení způsobilosti musí být považováno za krajní prostředek ochrany člověka s duševním postižením a je třeba dbát, aby tato způsobilost nebyla omezena ve větším rozsahu než je potřeba k ochraně základních práv třetích osob. V tomto nálezu připoměl i výše zmíněné rozhodnutí a opět upozornil na potřebu dodržování zásady proporcionality. Zdůraznil, že nelze chápat omezování způsobilosti k právním úkonům jako alternativu zbavování způsobilosti k právním úkonům. V rozsudku o omezení způsobilosti k právním úkonům musí být vždy uvedeno koho nebo co ohrožuje plná způsobilost k právním úkonům omezované osoby a je třeba uvést důvody, pro které nepostačuje mírnější opatření (zásada subsidiarity).²⁹

²⁸ tamtéž.

²⁹ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: Otázka opatrovnictví dospělých*. 1.vyd. Praha: Linde, 2010. s. 78-79.

Občanský zákoník v §10 upravuje na prvním místě zbavení způsobilosti k právním úkonům a pak teprve následuje omezení. V rámci soudního rozhodování by mělo být postupováno právě opačně, tzn. že nelze fyzickou osobu zbavit způsobilosti k právním úkonům, pokud postačí její omezení.³⁰ Tento názor je v souladu s výše zmíněným nálezem Ústavního soudu, že je třeba zásah do základních práv třeba zkoumat vždy také ve světle rozsahu omezení lidské důstojnosti.

Omezení způsobilosti k právním úkonům slouží nejen k ochraně omezovaného jedince, ale i k ochraně třetích osob, se kterými tato osoba vstupuje do právního styku. Nejvyšší soud ČR výslovně ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 25/2009 uvádí, že omezení způsobilosti k právním úkonům není sankcí, ale má sloužit k ochraně nejen omezovaných osob, které nemohou činit některé právní úkony, ale i k ochraně osob se kterými vstoupily do právních vztahů. Pokud by osoba nezpůsobilá k určitému právnímu úkonu takový úkon učinila, šlo by o úkon absolutně neplatný. Tak je chráněna i druhá strana, která se může kdykoliv dovolat neplatnosti právního úkonu. Ochrana je posílena i tím, že k absolutní neplatnosti soud přihlíží *ex offo*.

Soudy mohou občana omezit ve způsobilosti k právním úkonům jen v ekonomické oblasti a v oblasti pracovněprávních vztahů, nelze omezit např. petiční právo.³¹ Ve stejném smyslu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 22 Cdo 2014/2001.³² Soudy dále nemohou omezit fyzickou osobu jen ohledně samostatného jednání před soudy a úřady. Takové omezení by bylo v rozporu se zákonem. V případě, kdy soud došel k tomuto závěru, odvolací soud zrušil rozhodnutí soudu prvního stupně, který svým rozsudkem omezil ve způsobilosti k právním úkonům fyzickou osobu tak, že není schopna jednat před soudy a úřady “s výjimkou obstarávání záležitostí vedoucích k zajištění běžných životních potřeb”. Soud prvního stupně v tomto případě pochybil v tom, že hmotněprávně nevymezil omezení a omezil tuto osobu pouze ve způsobilosti jednat se soudy a úřady. Na procesní úkony nelze použít hmotněprávní úpravu, neboť se nejedná o úkony ve smyslu o.z.³³

³⁰ ŠVESTKA, J.; SPÁČIL, J.; ŠKÁROVÁ, M.; HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář ...*, s. 117.

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.9.2007. sp.zn. 30 Cdo 3398/2007.

³² BALÁK, FRANTIŠEK; KORECKÁ, VĚRA; VOJTEK, PETR. *Občanský zákoník s judikaturou a souvisejícími předpisy*. 1.vyd. Praha : C.H.Beck, 2006. s. 17.

³³ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 8.1.1998. sp.zn. 17 Co 538/97.

Další aspekt ochrany osoby, která má být omezena ve způsobilosti k právním úkonům lze spatřovat v ustanovení §187 odst. 3 o.s.ř., kterým je stanovena povinnost soudu vždy v rámci řízení o způsobilosti k právním úkonům vyslechnout znalce. Ve stejném duchu hovoří i judikatura, viz např. R 6/64. Zjištění duševního stavu je skutkovou otázkou, přičemž při jejím šetření soud musí spolupracovat se znalci z oboru zdravotnictví, musí zjišťovat, zda duševní porucha kterou osoba trpí není jen přechodná, zda si je dotyčný/á schopen/a obstarávat sama své věci.³⁴ Zároveň ale nelze vydat rozhodnutí ve věci pouze na základě znaleckého posudku, posudek znalců z oboru zdravotnictví - psychiatrie nenahrazuje nedostatek skutkových zjištění.³⁵ Soud je povinen provést i jiné důkazy ke zjištění skutkového stavu než ty, které byly navrhovány.³⁶ K tomu ale více v procesní části práce.

Další ochranou omezované osoby je i to, že ji lze omezit pouze v rozsahu nezbytně nutném a na dobu nezbytně nutnou. K tomu směřuje i §10 odst. 3 o.z. s tím, že odpadnou-li nebo změní-li se důvody, které vedly k omezení, rozhodnutí soudu se zruší či změní. Proto pokaždé když dojde u fyzické osoby ke změně poměrů v jejím zdravotním stavu ve vztahu ke způsobilosti k právním úkonům může soud zahájit řízení o změně způsobilosti k právním úkonům a nelze se bránit námitkou rei iudicatae.³⁷ Zároveň soudy mají povinnost u těchto osob sledovat, zda důvody pro omezení nadále trvají, a pokud ne, zvolit výše uvedený postup.³⁸

Patrně nejvýraznějším aspektem ochrany práv osob, kterým jejich duševní stav nedovoluje činit veškeré právní úkony, je ustanovení opatrovníka nejen pro řízení, ve kterém se o způsobilosti k právním úkonům rozhoduje, ale i poté, za účelem činění úkonů, které sama osoba omezená na základě rozhodnutí soudu činit nemůže, a to jejím jménem. K otázkám opatrovnictví podrobněji v kapitole 6.

Ve věci Shtukaturov proti Rusku se ESLP zabýval otázkou zbavení způsobilosti k právním úkonům ve vztahu k čl.6 odst. 1 Úmluvy, právo na spravedlivý proces, čl.8 Úmluvy, právo na respektování soukromého a rodinného života, čl.5 odst. 1 a 4 Úmluvy, právo na svobodu a osobní bezpečnost. Tímto rozsudkem se budu zabývat ještě v dalších kapitolách, v této bych ale ráda poukázala na konstatování Soudu, který uvedl, že čl.8 Úmluvy “zajišťuje

³⁴ FIALA, JOSEF; HOLUB, MILAN; BIČOVSKÝ, JAROSLAV. *Občanský zákoník: Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. 11. vyd. Praha: Linde, 2006. s. 30-31.

³⁵ Tamtéž, s. 31.

³⁶ §120 o.s.ř.

³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.2.2009. sp.zn. 30 Cdo 4582/2008.

³⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5.7.1999. Matter proti Slovensku.

jednotlivci oblast, ve které může svobodně uskutečňovat rozvoj a naplňování své osobnosti” a rozhodnutím o zbavení způsobilosti k právním úkonům byl pan Shtukaturov zbaven možnosti samostatně jednat prakticky ve všech oblastech svého života na dobu neurčitou. Stěžovatel se proti tomuto rozhodnutí mohl bránit pouze prostřednictvím své opatrovnice - matky, která byla zároveň navrhovatelkou ve věci řízení o způsobilosti k právním úkonům a odmítala proto synovi pomoci rozhodnutí zvrátit. ESLP dospěl k závěru, že zbavení způsobilosti představuje závažný zásah do soukromého života. Takový zásah byl v rozporu se zásadou přiměřenosti. Významným závěrem ESLP je, že *“pouhá existence duševní nemoci, a to ani závažné, nemůže být jediným důvodem k ospravedlnění zbavení způsobilosti k právním úkonům”*. Právo stěžovatele na soukromý život, bylo omezeno ve větším rozsahu, než bylo nutné a tím, že omezení bylo nepřiměřené byl porušen čl.8 Úmluvy.³⁹ ESLP v případě Shtukaturov vs. Rusko řešil sice otázku zbavení způsobilosti k právním úkonům, ale náš Ústavní soud došel ke stejnému závěru i ohledně omezení způsobilosti, a to ve svém nálezu, sp.zn. I. ÚS 557/09⁴⁰, ve kterém výslovně uvádí: *“Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům”*.

K výše uvedenému rozhodnutí ještě několik málo čísel. Z dostupných zdrojů, které odkazují na údaje Ministerstva vnitra, vyplývá, že počet osob zbavených způsobilosti k právním úkonům téměř šestkrát převyšuje počet osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům (jde o stav k r. 2007, aktuálnější údaje se mi bohužel nepodařilo získat). V roce 2007 bylo v naší republice celkem 24 182 osob, které soudy zbavily způsobilosti k právním úkonům, přičemž ve stejném roce se na našem území nacházelo “pouze” 4 058 osob omezených ve způsobilosti. Tento nepoměr pak ilustruje rychlost nárůstu počtu osob, kterým bylo zasaženo do jejich svéprávnosti, od r. 2005 do r. 2007. Počet osob, kterým bylo do jejich způsobilosti činit právní úkony zasaženo rozhodnutím soudu pouze částečně se zvýšil o 99 osob (v r. 2005 soudy omezily ve způsobilosti k právním úkonům 304 osob, v r. 2007 již to bylo 403 osob). Podíváme-li se na hodnoty u osob zbavených způsobilosti k právním úkonům, zjistíme, že zde byl nárůst podstatně strmější. V r. 2005 soudy zbavily svéprávnosti 1395 osob a v r. 2007 to již bylo o 425 osob více proti

³⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27.3.2008. Shtukaturov proti Rusku.

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18.8.2009. sp.zn. I ÚS 557/09.

hodnotám z r. 2005.⁴¹ Tyto statistiky ve mě vzbuzují vážné pochybnosti, zda je skutečně při každém rozhodování soudu o způsobilosti k právním úkonům naplněn požadavek přiměřenosti, tak jak jej vyslovil ESLP, zda někdy soudy nepřístupují zbrkle ke zbavení způsobilosti k právním úkonům namísto toho, aby zmírnily svůj zásah do osobní sféry jednotlivce a pouze jej ve způsobilosti omezili, samozřejmě v souladu s jeho zdravotním stavem. Protože nemáme k dispozici statistiku vývoje rozhodování soudů v této oblasti za poslední tři roky, tak nelze s určitostí říci, zda stav zůstal nezměněn či nastala změna.

2.2. Dílčí problémy

I přes veškeré skutečnosti uvedené výše, se v praxi setkáváme s řadou nedostatků, kterých se nejen veřejnost, ale i úřady, dopouští vůči osobám omezeným ve způsobilosti k právním úkonům.

Omezení způsobilosti k právním úkonům je údajem povinně zapisovaným do občanského průkazu⁴². Fyzická osoba, která byla ve způsobilosti omezena, má povinnost předložit soudní rozhodnutí obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, popř. má tuto povinnost opatrovník, který byl této osobě soudem ustanoven.⁴³ Tato povinnost musí být podle §14 odst. 1 písm. g) ZoOP splněna do 10 dnů od nabytí právní moci rozhodnutí soudu. Dosavadní občanský průkaz pozbývá platnosti. Pokud by osoba, která měla povinnost obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností oznámit skutečnost, že buď ona sama nebo její opatrovanec byl omezen ve způsobilosti k právním úkonům, ji úmyslně nesplní, pak by naplnila skutkovou podstatu přestupku proti pořádku ve státní správě podle §21 odst. 1 písm. b) přest. zák., a mohla by jí být uložena pokuta až 10 000 Kč.

ZoOP ale už nestanoví povinnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností uvést do rubriky “zvláštní záznamy” také záznam do jaké míry je občan ve způsobilosti k právním úkonům omezen. Postačuje zápis, že k omezení způsobilosti došlo. To samé postačuje uvést i v informačním systému evidence obyvatel.⁴⁴ Skutečnost, že v občanském průkazu není povinně uváděn údaj o rozsahu omezení, má za následek to, že se na osobu, která je pouze omezena ve způsobilosti k právním úkonům hledí v podstatě tak, jako by této způsobilosti byla

⁴¹ NĚMCOVÁ, BARBORA. *Jak se řeší problémy s duševně nemocnými? Zbavují se svéprávnosti* [online]. iDnes, 4. října 2008 [cit. 18.7.2010]. Dostupný na <http://zpravy.idnes.cz/jak-se-resi-problemy-s-dusevne-nemocnymi-zbavuji-se-svepravnosti-p9p-/domaci.asp?c=A080926_185639_domaci_ban>.

⁴² §3 odst. 3 ZoOP

⁴³ §6 odst. 1 a 4 ZoOP

⁴⁴ §3 odst. 2 písm. i) zák. ev. ob

zbavena. Jedinou možností omezených osob jak uzavřít právní úkon, ke kterému jsou sice způsobilé, ale který s nimi druhá strana odmítá uzavřít, je mít neustále při sobě rozsudek s vyznačenou právní mocí, ze kterého druhá strana bez jakýchkoliv pochybností zjistí rozsah příslušného omezení.⁴⁵

Nejjednoduší řešení tohoto nedostatku je nasnadě - do rubriky “zvláštní záznamy” na občanském průkazu uvést rozsah omezení a číslo rozhodnutí. Tuto praxi už některé obecní úřady obcí s rozšířenou působností zavedly. Pokud by v této rubrice nebyl dostatek prostoru pro uvedení veškerých potřebných údajů, pak by stálo za zvážení zavedení zvláštního průkazu pro osoby, které soudy omezí ve způsobilosti k právním úkonům. Tato úvaha by nabyla na významu po nabytí účinnosti n.o.z., kdy se již osoby nebudou zbavovat svéprávnosti, ale pouze omezovat. V občanském průkazu by postačil záznam “omezen ve způsobilosti k právním úkonům”, ale zároveň by obecní úřad obce s rozšířenou působností spolu s nově vystaveným občanským průkazem této osobě, popř. jejímu opatrovníkovi, vydal ještě nový průkaz na kterém by byl uveden rozsah tohoto omezení, který by občanský průkaz doplňoval. Z dalších záznamů by teoreticky postačovalo uvést pouze číslo občanského průkazu ke kterému tento “průkaz omezení” patří. Tak by mohl být poměrně jednoduše odstraněn nedostatek současné úpravy, která sice chrání třetí osoby tím, že jim prostřednictvím záznamu v občanském průkazu dává na vědomí, že strana, se kterou hodlají vstoupit v právní vztah nemá plnou způsobilost k právním úkonům, ale na druhou stranu dostatečně nerespektuje práva osob, které byly omezeny a v mnoha případech jim tak znemožňuje činit právní úkony ke kterým jsou způsobilí.

K problému občanských průkazů ještě třeba dodat, že nikde není stanovena povinnost soudu kontrolovat, zda byla skutečně změna způsobilosti k právním úkonům promítnuta i v občanském průkazu. Stanovením této povinnosti spolu se zlepšením spolupráce soudů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v této oblasti, by mohlo být dosaženo účinnější ochrany nejen třetích osob, ale i osob, o jejichž způsobilosti bylo rozhodnuto. Lze tak předejít uzavření neplatné smlouvy, ale i zneužití postavení opatrovníka, ke kterému bohužel, i přes dohled soudu, často dochází.

⁴⁵ *Občanský průkaz a údaj týkající se omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům* [online]. Balíček právní pomoci: Iuridicum Remedium. [cit. 24.7.2010]. Dostupné na <<http://bpp.iure.cz/obcanskyprukaz.html>>.

Dalším nedostatkem, se kterým jsem se během své studentské praxe na okresním soudu setkala, bylo, že pošta vrací písemnosti, které jsou adresovány osobám omezeným ve způsobilosti k právním úkonům, zpět soudu, s odůvodněním, že adresát je omezen ve způsobilosti a proto nelze doručit. Kromě toho, že jde o nesprávný postup, který je jednak v rozporu s ustálenou judikaturou, např. s rozsudkem Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 3398/2007, podle kterého lze fyzickou osobu omezit pouze ve způsobilosti k právním úkonům v ekonomické a pracovněprávní oblasti, a který nerespektuje rozdíl mezi omezením a zbavením způsobilosti, znemožňuje pošta účinné doručení a tak i komunikaci mezi soudem a osobou, kterou soud ve způsobilosti k právním úkonům omezil.

Problémy může působit i udělení informovaného souhlasu osobou omezenou ve způsobilosti k právním úkonům, protože informovaný souhlas je pokládán za právní úkon. Pokud je osoba omezena ve způsobilosti v takovém rozsahu, který zahrnuje udělení informovaného souhlasu, pak je tímto rozhodnutím de facto zbavena možnosti rozhodnout o lékařské péči. V praxi dochází často k zaměňování informovaného souhlasu a souhlasu s převzetím do ústavu zdravotnické péče čímž dochází k medikaci nedobrovolně hospitalizovaných pacientů proti jejich vůli ačkoli by byli schopni udělit nebo neudělit informovaný souhlas.⁴⁶ Marečková s Matiaškem považují za důležité, aby byla rozlišována de facto a de iure způsobilost rozhodnout o lékařském zákroku. Faktickou způsobilost udělit informovaný souhlas může mít i osoba do jejíž způsobilosti bylo zasaženo soudem a naopak osoba, do jejíž způsobilosti právně zasaženo nebylo, nemusí být fakticky způsobilá souhlas udělit. Stejně tak některé osoby mohou být způsobilé udělit souhlas s lehčím zákrokem a se závažnějším nikoliv. Na faktickou způsobilost udělit informovaný souhlas odkázal i ESLP v případě *Shtukaturov v. Rusko*, kdy dovedl, že o léčbě nelze rozhodnout jen na základě právního postavení pacienta aniž by byla prozkoumána jeho způsobilost takový souhlas udělit. Marečková a Matiaško odkazují na Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č.R (99) 4 a Rec (2004) 10, podle kterých by léčba pacienta, který není plně způsobilý k právním úkonům, měla být prováděna pouze s jeho svobodným a informovaným souhlasem za předpokladu že je schopen jej udělit. Pokud pacient souhlas schopen udělit není, pak lze k léčbě přistoupit jen tehdy je-li v jeho prospěch. Omezení způsobilosti

⁴⁶ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 101-102.

v rozsahu zahrnujícím i zdravotnické úkony je nepřipustné a opatrovník není automaticky oprávněn rozhodovat o zdravotnických úkonech.⁴⁷

Vzhledem ke zvláštnímu postavení osob omezených ve způsobilosti by měl být postup lékařů při rozhodování o způsobu léčby takového pacienta speciálně upraven, aby nedocházelo k problémům, ke kterým v současnosti často dochází - např. odmítnutí vyšetření duševně nemocného pacienta a odeslání na vyšetření do jiného města, nevhodný způsob podávání informací o zdravotním stavu, obcházení osob omezených ve způsobilosti při poučení o lékařském zákroku.⁴⁸ Proti takovému zacházení s duševně nezpůsobilými pacienty směřuje i čl.25 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, který stanoví, že *“osoby se zdravotním postižením mají právo na dosažení nejvýše možné úrovně zdraví bez diskriminace na základě zdravotního postižení. Státy, které jsou smluvní stranou této Úmluvy, přijmou veškerá příslušná opatření, aby osobám se zdravotním postižením zajistily přístup ke zdravotním službám, a poskytly jim stejně kvalitní zdravotní péči jako ostatním osobám, a to pokud možno co nejbližší bydlišti pacienta.”*

Uvedené nedostatky mohou být považovány za porušení práva na ochranu zdraví, práva na poskytnutí zdravotní péče na základě svobodného a informovaného souhlasu (osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům informovaný souhlas udělují nepřímo prostřednictvím jiných osob) a práva na tělesnou integritu.⁴⁹

Podle názoru Cehlářové by dané problémy mohla vyřešit asistence při rozhodování. Tak by bylo zajištěno, že se osoba s duševním postižením bude podílet na udělení souhlasu nebo nesouhlasu s léčbou.

Souhlas opatrovníka nestačí ani k hospitalizaci člověka, který nemá plnou způsobilost k právním úkonům, ale je fakticky způsobilý vyslovit svůj názor na umístění v lékařském zařízení. V opačném případě by šlo o detenci, jak dovodil ESLP v případě Shtukaturov v. Rusko.⁵⁰

⁴⁷ Tamtéž, s. 102-104.

⁴⁸ CEHLÁROVÁ, L'UBICA. Judikatura so zameraním na oblasť poskytovania zdravotnej starostlivosti ako významnej súčasti správneho práva hmotného In Ondrej Hamul'ák (ed.) *Fenomén judikatury v právu: povaha, význam a špecifika judikatury / judikatura evropských soudů a evropské otázky v judikatuře národních soudů / odvětvová judikatura*. Praha: Leges, 2010. s. 300-308.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 106.

2.3. Úprava omezení způsobilosti k právním úkonům v novém občanském zákoníku

Nyní se zaměřím na změny omezení způsobilosti k právním úkonům, které by měl přinést n.o.z. Něco málo jsem již zmínila v předešlé kapitole - změna pojmosloví, zúžení důvodů pro omezení svéprávnosti pouze na duševní poruchu, která není jen přechodná a to, že pravomoc rozhodovat o omezení je ponechána obecným soudům.

Nová úprava omezení svéprávnosti je soustředěna v §56 - §65 n.o.z. Hned první ustanovení, §56, stanoví, že k omezení lze přistoupit pouze v zájmu omezované osoby a pouze s plným uznáním jejích práv a osobní jedinečnosti, přičemž se musí vzít v potaz rozsah a stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti. Podmínkou pro omezení fyzické osoby ve svéprávnosti bude hrozící závažná újma a to, že nepostačuje mírnější a méně omezující opatření k ochraně zájmů omezované osoby se kterými návrh počítá (podpora při rozhodování, zastoupení členem domácnosti).

Vzhledem k závažnosti zásahu do práv člověka je rozhodování o omezení svéprávnosti nadále svěřeno pouze soudům. Ty v řízení o svéprávnosti musí vyvinout potřebné úsilí ke zjištění názoru omezované osoby a tato osoba má právo si zvolit způsob dorozumívání se soudem.⁵¹ To že soud bude povinně zjišťovat názor osob, které mají být omezeny ve svéprávnosti, je nepochybně krokem vpřed. Během praxe na okresním soudu mi bylo umožněno prostudovat množství spisů týkajících se omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům. Ve všech případech se soud tázal znalce, zda je posuzovaný schopen chápat smysl soudního jednání a pochopit význam soudního rozhodnutí, zda jej lze soudem vyslechnout bez toho, aby se závažně zhoršil jeho zdravotní stav a zda má smysl posuzovanému doručovat písemnosti. V drtivé většině případů znalec uvedl, že posuzovaný nechápe smysl soudního jednání nebo že nemá význam zvat posuzovaného k soudnímu jednání apod., což vedlo k tomu, že tato osoba byla omezena ve způsobilosti k právním úkonům aniž by se vůbec setkala se soudcem a mohla přímo sdělit svůj postoj k věci.

Soud ve svém rozhodnutí omezí svéprávnost v rozsahu ve kterém omezovaný není schopen právně jednat a tento rozsah vymezí.⁵² Pojem “způsobilost právně jednat” byl zvolen aby bylo zřejmé, že se omezuje schopnost člověka vlastním

⁵¹ §57 odst. 2 n.o.z.

⁵² §58 odst. 1 n.o.z.

právním jednáním nabývat práva a povinnosti. Soud nemůže omezit člověka ve způsobilosti k protiprávním činům - ta se posuzuje individuálně pro každý případ zvlášť. Z použitého pojmu zároveň jasně vyplývá, že nelze člověka omezit v rozhodování o mimoprávních otázkách (např. ve volbě oblečení, pohybu).⁵³ V rozhodnutí soudu musí být rozsah omezení vymezen negativně.⁵⁴ To je změna oproti stávajícímu stavu, kdy soudy sice zpravidla volí negativní výčet, ale nic jim nebrání použít i výčet pozitivní.

Pokud by omezovanému hrozila vážná újma má soud v §59 n.o.z. zakotvenu možnost pověřit třetí osobu správou majetku nebo provedením právního jednání ve prospěch omezovaného.

Soud nově může člověka omezit ve svéprávnosti pouze ve vztahu k určité záležitosti na dobu nutnou pro její vyřízení nebo na dobu určitou, nejvýše však na tři roky. Tuto lhůtu lze prodloužit maximálně o jeden rok.⁵⁵

V §63 a §64 najdeme hranice, za které již omezení svéprávnosti nedosahuje. Rozsudkem o omezení svéprávnosti se člověk nezbavuje výkonu rodičovských práv a povinností ani práva samostatně právně jednat v záležitostech běžného každodenního života. Rodičovské odpovědnosti je možné fyzickou osobu zbavit jen zvláštním rozhodnutím soudu.

Ještě několik poznámek k následkům samostatného právního jednání opatrovance v případech, kdy nemůže jednat bez ustanoveného opatrovníka. Podle současné právní úpravy je takový úkon neplatný. Nově může být takové jednání prohlášeno za neplatné jenom pokud je na újmu osobě omezené ve svéprávnosti.⁵⁶ Možností jak zhojit vady právního jednání je podle §65 odst. 2 n.o.z. dodatečná ratihabice jednání ze strany opatrovníka, popř. ze strany samotného jednajícího, nabytí-li později svéprávnosti.⁵⁷ Vzhledem k tomu, že podle stávající úpravy dodatečné schválení právního úkonu nepřipadá v úvahu a je třeba celý úkon učinit znovu, půjde v některých případech jistě o velice vítanou změnu.

Protože návrh nezná zbavení způsobilosti k právním úkonům, v §2976 odst. 1, n.o.z. stanoví, že kdo byl zbaven způsobilosti k právním úkonům podle dosavadních předpisů, považuje se ode dne nabytí účinnosti n.o.z. za osobu omezenou ve svéprávnosti. Ten kdo byl podle dosavadních předpisů pouze omezen ve

⁵³ *Důvodová zpráva ...*, s. 58-59.

⁵⁴ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 142.

⁵⁵ §60 odst. 1 n.o.z.

⁵⁶ §65 odst. 1 n.o.z.

⁵⁷ *Důvodová zpráva ...*, s. 60.

způsobilosti k právním úkonům se podle nového zákona považuje za osobu omezenou ve svéprávnosti, nerozhodne-li soud jinak.⁵⁸ Následující ustanovení, §2977, stanoví, že osoby doposud omezené nabudou svéprávnosti nejpozději uplynutím tří let od nabytí účinnosti n.o.z., ledaže by soud rozhodl jinak.

⁵⁸ §2976 odst. 2 n.o.z.

3. Zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům - srovnání pojmů

Zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům - oba pojmy laická veřejnost mnohdy zaměňuje a proto jsem se rozhodla jejich vzájemným rozdílům věnovat zvláštní kapitolu.

Oba instituty jsou upraveny v §10 o.z. Oba jsou výrazným zásahem do svéprávnosti člověka, i když již ze samotného pojmu je jasné, že zbavení způsobilosti je zásahem závažnějším.

Omezit i zbavit člověka způsobilosti k právním úkonům lze z důvodu duševní poruchy, která není jen přechodná. Pro zbavení způsobilosti se jedná o jediný přípustný důvod, omezit ve způsobilosti lze ještě navíc z důvodu nadměrného požívání alkoholických nápojů či omamných prostředků nebo jedů, které rovněž není jen přechodné.⁵⁹ Pokud by ale nadměrné požívání alkoholu, omamných prostředků nebo jedů vyvolalo duševní poruchu, která není jen přechodná a pro kterou daná osoba není vůbec schopna činit právní úkony, potom se osoba způsobilosti k právním úkonům zbaví podle §10 odst. 1 o.z., a to z důvodu duševní poruchy.⁶⁰

Právní věda spatřuje nedostatek úpravy v tom, že důvodem pro omezení zákon nestanoví patologické gamblerství (tento nedostatek lze ale poměrně snadno vyřešit tím, že medicína považuje gamblerství za duševní poruchu) a marnotratnictví, tedy nesmyslné plýtvání vlastním majetkem a vystavování tak vlastní rodiny do nebezpečí nouze v důsledku duševní či charakterové abnormality.⁶¹

Druhým rozdílem je míra v jaké buď duševní porucha, která není jen přechodná a nebo nadměrné požívání alkoholu, omamných prostředků a jedů, ovlivňuje rozpoznávací a určovací schopnost člověka. Stručně řečeno, soud fyzickou osobu zbaví způsobilosti k právním úkonům, pokud není schopna činit žádné právní úkony, a pokud je schopna činit alespoň některé právní úkony, pak soud tuto osobu omezí.⁶²

⁵⁹ §10 odst. 1 a 2 o.z.

⁶⁰ DVORÁK, J.; ŠVESTKA, J.; KNAPPOVÁ, M. *Občanské právo hmotné ...*, s. 192.

⁶¹ ŠVESTKA, J.; SPÁČIL, J.; ŠKÁROVÁ, M.; HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář ...*, s. 121.

⁶² ELIÁŠ, KAREL a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář ...*, s. 88.

Poslední rozdíl spočívá v rozsahu omezení. Zbavením způsobilosti k právním úkonům zaniká způsobilost k právním úkonům zcela, při omezení zaniká jen v rozsahu uvedeném v soudním rozhodnutí.⁶³

Až na výše uvedené rozdíly platí pro omezení i zbavení způsobilosti k právním úkonům v podstatě mutatis mutandis to samé - v obou případech rozhoduje pouze soud, řízení probíhá stejně, je vždy třeba provést důkaz znaleckým posudkem, změní-li se nebo odpadnou-li důvody pro zásah do svéprávnosti, pak soud toto rozhodnutí změní či zruší, učiněné úkony jsou absolutně neplatné jedná-li osoba samostatně tam, kde podle výroku soudu samostatně jednat nemůže, za osobu zbavenou či omezenou ve způsobilosti jedná opatrovník.

Můžeme nalézt případy, ve kterých není praktického rozdílu mezi omezením a zbavením způsobilosti k právním úkonům, a to např. tehdy je-li osoba omezena tak, že nesmí nakládat s finančními hodnotami a majetkem nad 50 Kč. Další nízké částky, se kterými jsem se setkala a které se, dle mého názoru, blíží téměř zbavení způsobilosti jsou částky 100 - 200 Kč, se kterými je osoba způsobilá nakládat samostatně. Na druhou stranu jsou případy, kdy je osoba omezena nad částku 10 000 Kč, 15 000 Kč nebo např. na částku odpovídající výši jejího starobního důchodu. V takových případech člověk omezení v běžném životě nemusí téměř pocítit.

⁶³ ELIÁŠ, KAREL a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář ...*, s. 88.

4. Důvody k omezení způsobilosti k právním úkonům

4.1. Omezení způsobilosti k právním úkonům z důvodu duševní poruchy, která není jen přechodná

Duševní porucha, která není jen přechodného rázu, je jedním ze dvou důvodů, které vypočítává o.z. v §10 odst. 2, pro omezení fyzické osoby ve způsobilosti k právním úkonům, je-li následkem této duševní poruchy omezovaná osoba schopna činit jen některé právní úkony.

Duševní porucha je označení pro psychické procesy, které se odrážejí v myšlení, prožívání a chování člověka a znesnadňují jeho fungování ve společnosti. Jde o poruchy, které se prvotně týkají myšlení, prožívání nebo vztahů k ostatním lidem. Za duševní poruchy lékařská věda považuje jak stavy podmíněné vrozenou organickou specifickou výbavou člověka, tak i stavy, u nichž je hlavní příčinou poruchy prostředí a životní události.⁶⁴

Zákon hovoří pouze o duševní poruše. Lékařská věda, tedy i znalci ve svých posudcích, rozlišuje duševní poruchu a duševní chorobu. Pro obojí lze omezit člověka ve způsobilosti k právním úkonům, důsledky jsou stejné - dotyčný může činit jen některé právní úkony vzhledem ke svému duševnímu stavu. Rozdíl je v počátku nemoci a jejích příčinách. O poruchách hovoříme, jde-li o vrozenou odchylku od běžného duševního stavu, choroba naopak vypukne v určitém stadiu života a postupně se rozvíjí.

Baštecký uvádí, že duševní poruchy/choroby, pro které jsou osoby nejčastěji omezovány ve způsobilosti, jsou poruchy, které postihují jen některé složky a jednání nemocného a ovlivňují zejména jeho způsobilost nakládat s majetkem a finančním příjmem. Takovými poruchami je např. mentální retardace, paranoia. Může ale jít i o organickou poruchu osobnosti, schizofrenii, poruchu s bludy, debilitu, stařeckou demenci apod.

Protože se musí jednat o duševní poruchu, která není jen přechodného rázu, doporučuje Baštecký vyčkat s vydáním rozhodnutí na výsledek léčení. Soud směřuje otázky na znalce tak, aby ze znaleckého posudku bylo patrné, je-li duševní porucha trvalá či nikoliv. Znovu upozorňuji na rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 3398/2007, podle kterého lze fyzickou osobu omezit pouze ve vztahu k úkonům občanskoprávním a pracovněprávním. S ním souvisí i zpráva Nejvyššího

⁶⁴ *Duševní porucha* [online]. Wikipedie: otevřená encyklopedie, 11.8.2010 [cit. 1.9.2010]. Dostupné na <http://cs.wikipedia.org/wiki/Duševní_porucha>.

soudu ČSR, sp.zn. Cpj 160/76, ve které Nejvyšší soud uvádí, že soudy při omezování způsobilosti k právním úkonům často chybují tím, že člověka omezí nadbytečně, popř. neoprávněně. Jde zejména o případy, kdy soudy omezí občana ve způsobilosti uzavřít platné manželství, jeho právo volit a být volen nebo oprávnění řídit motorové vozidlo.

Z výše uvedeného vyplývá, že se soudy při svém rozhodování o způsobilosti k právním úkonům nesmí zabývat způsobilostí občana k výkonu práv z hlediska jiných právních předpisů. Mezi taková oprávnění, spadající pod zvláštní právní předpisy, patří kromě výše uvedených např. i oprávnění být držitelem loveckého lístku, držet zbraně a střelivo, výkon rodičovských práv a povinností.⁶⁵

Ve vztahu ke znaleckému posudku, jakožto hlavnímu důkaznímu prostředku v řízení o způsobilosti k právním úkonům, rozhodnutí R 44/67, ve kterém Nejvyšší soud rozhodl, že znalecký posudek nenahrazuje nedostatek skutkových zjištění, a je v rámci řízení třeba učinit úplná a spolehlivá zjištění o osobních poměrech osoby, o jejíž způsobilosti je rozhodováno, na základě kterých je možné bezpečně usoudit, do jaké míry projevy duševní poruchy vyžadují omezení způsobilosti k právním úkonům.⁶⁶

4.2. Omezení způsobilosti k právním úkonům z důvodu nadměrného požívání alkoholických nápojů nebo omamných látek či jedů

Dalším důvodem k omezení ve způsobilosti k právním úkonům je nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů.⁶⁷ Stejně jako u duševní poruchy musí nadměrná konzumace těchto škodlivých látek být důvodem, pro který je konkrétní osoba schopna činit jen některé právní úkony. A stejně tak musí být nadměrná konzumace nikoliv přechodného rázu. Pokud by se jednalo o dočasný stav ve kterém by osoba jednala pod vlivem alkoholu nebo jiných látek, bylo by možno při posouzení platnosti právního úkonu učiněného v tomto stavu uvažovat o neplatnosti úkonu podle §38 odst. 2 o.z.

Nadužívání alkoholu a jiných návykových látek může vyvolat duševní poruchu, která není jen přechodná, a pro kterou již osoba není schopna činit vůbec

⁶⁵ BAŠTECKÝ, JAROSLAV. *Psychiatrie, právo a společnost: Postavení duševně nemocného ve společnosti a v právních předpisech*. 1.vyd. Praha: Galén, 1997. s. 150-151.

⁶⁶ ELIÁŠ, KAREL a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář ...*, s. 90.

⁶⁷ §10 odst. 2 o.z.

žádné právní úkony. V těchto případech soud nepostupuje podle §10 odst. 2 o.z., ale volí postup podle §10 odst. 1 o.z.

Nadměrnost požívání alkoholu nebo omamných prostředků či jedů se usuzuje především z následků takového požívání. Není stanoveno žádné pevné pravidlo. Nadměrným požíváním rozumíme požívání, které omezuje schopnost činit právní úkony.⁶⁸

Baštecký uvádí mezi nejčastějšími příčinami vedoucími k omezení způsobilosti k právním úkonům i závislost na alkoholu nebo drogách. Ačkoli i zákon tento důvod výslovně vymezuje, setkala jsem se během své praxe pouze s jediným případem omezení pro závislost na alkoholu. I odborníci v oboru psychiatrie potvrdili, že osoby závislé na alkoholu nebo drogách nejsou omezovány tak často, jak by bylo potřeba. Paradoxem je, že závislost na alkoholu nebo drogách může mít nepříznivější dopady na rodiny než duševní porucha.

4.3. Důvody k omezení způsobilosti k právním úkonům podle nového občanského zákoníku

Přes tři nové instituty, které osnova zavádí, se dostaneme k samotnému omezení svéprávnosti.

První novinkou by mělo být předběžné prohlášení upravené v §38 - §45 n.o.z. Osoba domnívající se, že její svéprávnost bude omezena, může předběžně prohlásit, aby její záležitosti byly spravovány určitým způsobem nebo určitou osobou, popř. určit konkrétní osobu, která má být jejím opatrovníkem. Určí-li jakým způsobem mají být její záležitosti spravovány, je opatrovník tímto pokynem vázán a podle názoru Marečkové a Matiaška není rozhodující, zda jde o opatrovníka určeného touto osobou nebo opatrovníka jmenovaného soudem.

Prohlášení lze učinit ve formě veřejné nebo soukromé listiny, ve druhém případě ale v přítomnosti dvou svědků. Na svědky jsou kladeny obdobné nároky jako stávající o.z. klade v §476e na svědky závěti - nesmí se jednat o osoby nevidomé, neslyšící, němé, neznající jazyk ve kterém je projev vůle činěn, zaujaté. Pokud by předběžné prohlášení činila osoba nevidomá nebo osoba, která neumí číst nebo psát, je třeba toto prohlášení nahlas přečíst svědkem, který nebyl jeho pisatelem a následně osoba, která prohlášení činí musí před svědky potvrdit, že jde o její skutečnou vůli. Odvolat prohlášení lze ve stejné formě v jaké bylo učiněno a nebo zničením listiny osobou, která prohlášení učinila.

⁶⁸ DVOŘÁK, J.; ŠVESTKA, J.; KNAPPOVÁ, M. *Občanské právo hmotné ...*, s. 191.

Pokud bude později zahájeno řízení o omezení svéprávnosti osoby, která učinila předběžné prohlášení, pak osoba, kterou omezovaný navrhl za opatrovníka buď sama podá návrh na své jmenování opatrovníkem a nebo soud zjistí její stanovisko k případnému opatrovnictví a nejsou-li důvody, které by tomu bránily, ji ustanoví opatrovníkem.

Pokud se okolnosti změni tak, že by osoba, která učinila předběžné prohlášení je neučinila vůbec a nebo s jiným obsahem, soud takové prohlášení zruší nebo změni, pokud by jinak osobě, která prohlášení učinila, hrozila závažná újma.⁶⁹ Důvodová zpráva uvádí jako podstatnou změnu okolností např. jmenování manžela opatrovníkem a následný zánik manželství.

Předběžné prohlášení se využije podle mého názoru v případech, kdy osoba trpí postupně se rozvíjející duševní chorobou (důvodová zpráva uvádí např. Alzheimerovu chorobu). Je-li si osoba vědoma zhoršování svého duševního stavu, může ještě takto upravit správu svých záležitostí. Jde tedy o jakési preventivní opatření. Naopak u vrozených poruch nebo duševních chorob, které mají prudký nástup nenajde pravděpodobně využití.

V §46 - §49 n.o.z. je upraven další nový institut - nápomoc při rozhodování. Osoba, které duševní porucha působí potíže při rozhodování může s podpůrcem uzavřít smlouvu o nápomoci. Osoba, které je podpora poskytována může a nemusí být ve svéprávnosti omezena.

Smlouvou o nápomoci se podpůrce zavazuje, že se souhlasem podporovaného bude přítomen u jeho právních jednání, zajistí mu potřebné údaje a bude mu nápomocen radami. Smlouva se stává účinnou dnem schválení soudem. Smlouva nesmí odporovat zájmům podporované osoby. Podpůrce nesmí ohrožovat zájmy druhé strany, nijak ji ovlivňovat, bezdůvodně se obohatit na její úkor. Je povinen jednat v souladu s rozhodnutími podporovaného. Narozdíl od opatrovníka podpůrce jedná spolu s podporovaným, ne místo něj.

Soud může podpůrce odvolat na jeho vlastní návrh nebo na návrh podporovaného a nebo i bez návrhu, poruší-li podpůrce své povinnosti závažným způsobem (např. úmyslný trestný čin vůči podporovanému).

Návrh tohoto institutu vychází z čl.12 odst. 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, který požaduje, aby signatářské státy (tím je i ČR) přijaly

⁶⁹ §44 n.o.z.

taková opatření, která umožní postiženým osobám přístup k asistenci potřebné pro uplatňování svéprávnosti.⁷⁰

Uzavření smlouvy o nápomoci by podle mého názoru měly volit především osoby slabšího intelektu nebo osoby, jejichž duševní stav není natolik vážný, aby byly omezeny ve svéprávnosti, a které jsou si zároveň vědomy svých nedostatků v právních vztazích.

Třetí novinkou je zastoupení členem domácnosti upravené v §50 - §55 n.o.z. Za člena domácnosti považuje návrh potomky, předky, manžela a partnera za předpokladu, že se zastoupenou osobou žili ve společné domácnosti minimálně tři roky před vznikem zastoupení. Takto lze zastoupit pouze osobu zletilou, která nemá jiného zástupce a duševní porucha jí znemožňuje samostatně právně jednat. Zastoupení členem domácnosti se vztahuje jen na obvyklé záležitosti zastoupeného odpovídající jeho životním poměrům.

Ke vzniku zastoupení je potřeba schválení soudu. Pokud by osoba, která má být zastoupena, zastoupení odmítla, zastoupení nevzniká.

Zástupce je povinen chránit zájmy zastoupeného. Je oprávněn nakládat s finančními prostředky zastoupeného v rozsahu nutném pro obstarání jeho obvyklých záležitostí. S finančními prostředky na účtu zastoupeného může nakládat maximálně do výše životního minima jednotlivce.⁷¹ Zástupce není oprávněn dát souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity člověka pokud by takový zásah měl trvalé následky (např. souhlas s amputací končetiny).

Osobu s duševním postižením může zastupovat i více členů domácnosti. Stačí pokud jedná jeden z nich. Pokud by jednalo více zástupců společně nesmí si vzájemně odporovat, jinak se k jejich jednání nepřihlíží.

Důvodová zpráva počítá s tím, že zastoupení členem domácnosti bude využito především u záležitostí týkajících se poskytování zdravotních a sociálních služeb, žádostí o dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky státní sociální podpory a sociálního zabezpečení.

Všechny tyto nové instituty směřují k lepšímu začlenění osob trpících duševní poruchou do společnosti, přinášejí jim nové možnosti jak projevit svou vůli v právních vztazích. Osnova vychází z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, která již v obecných zásadách vypočítává i plné a účinné zapojení a

⁷⁰ Důvodová zpráva ..., s. 57.

⁷¹ srov. ZŽEM

začlenění do společnosti. Signatáři Úmluvy jsou povinni zajistit osobám se zdravotním postižením asistenci potřebnou pro uplatnění jejich právní způsobilosti a přijmout další opatření, která zabrání, aby tyto osoby nebyly svévolně zbavovány majetku.

Významnou roli bude zastávat soud, který uděluje souhlas ke smlouvě o nápomoci a k zastoupení členem domácnosti, odvolává podpůrce, posuzuje předběžné prohlášení při podstatné změně okolností, jmenuje a odvolává opatrovníka.

Nyní k samotnému omezení svéprávnosti a jeho důvodům. To je upraveno v §56 - §65 n.o.z. O některých změnách už bylo pojednáno výše, nyní se zaměřím na návrh n.o.z. z hlediska důvodů, pro které je toto omezení možné.

Soud člověka omezí v rozsahu, který odpovídá míře jeho neschopnosti postarat se o vlastní záležitosti. Omezení svéprávnosti je možné pouze ve prospěch člověka, který má být omezen, pokud by mu jinak hrozila závažná újma a nepostačí-li k jeho ochraně nějaké mírnější opatření (princip subsidiarity).

Jediným důvodem omezení svéprávnosti je duševní porucha, která není jen přechodná a v jejímž důsledku nemůže osoba samostatně právně jednat. Rozsah omezení soud určí ve svém rozsudku. Návrh výslovně uvádí, že důvodem pro omezení svéprávnosti nejsou samy o sobě potíže s dorozumíváním. Dojde-li ke změně okolností, soud své rozhodnutí změní nebo zruší.⁷² V rozhodnutí o omezení svéprávnosti soud určí opatrovníka omezované osobě. Při výběru opatrovníka se řídí přáním, potřebami a zájmy osoby, které je opatrovník ustanovován. Opatrovníkem může být jen osoba, jejíž zájmy neodporují zájmům opatrovance.

Důvodem pro omezení svéprávnosti je duševní porucha. K rozhodnutí o omezení svéprávnosti je třeba přistupovat subjektivně, nezáleží na diagnóze, ale na tom, jak se duševní porucha projevuje v psychické způsobilosti konkrétního člověka.⁷³ Důvodová zpráva uvádí demonstrativní výčet duševních poruch trvalejšího charakteru (může se jednat i o léčitelné poruchy) pro které se v praxi omezuje svéprávnost. Jde např. o schizofrenii, progresivní paralýzu nebo chronické stadium závislosti na ommamných látkách s pokročilou deprivací osobnosti.

Návrh vylučuje jako důvod pro omezení svéprávnosti nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů. Mezinárodní klasifikace

⁷² §61 n.o.z.

⁷³ *Důvodová zpráva* ..., s. 59.

nemocí MKN 10 ale uvádí vedle duševních poruch, neurotických poruch (např. sexuální poruchy), afektivních poruch (např. maniodepresivní psychóza), schizofrenie a mentální retardace i poruchy vyvolané alkoholem (např. amnestický syndrom, akutní intoxikace) a poruchy vyvolané ostatními psychoaktivními látkami (těmi jsou např. opioidy, halucinogeny, kokain). To znamená, že tedy i pro tyto důvody bude možné omezovat ve svéprávnosti.

Závěrem lze shrnout, že osoby budou přímo ze zákona ve svéprávnosti omezeny svým věkem, soud pak bude moci svéprávnost omezit z důvodu duševní poruchy - tady se důvody formálně zužují - a pak by měly existovat nové možnosti, jakýsi mezistupeň, v podobě zastoupení členem domácnosti, předběžného prohlášení a nápomoci při rozhodování.

5. Řízení o způsobilosti k právním úkonům

5.1. Průběh řízení

Řízení o způsobilosti k právním úkonům je upraveno v §186 až §191 o.s.ř. Zahrnuje řízení o zbavení, omezení a navrácení způsobilosti k právním úkonům. Jde o řízení nesporné, uplatní se zde tedy zásady odlišné od běžných sporných řízení. Jednou z odlišností je možnost zahájit řízení i bez návrhu.⁷⁴ Tato možnost ale v praxi není často využívána, řízení se zahajuje zpravidla na návrh, který o.s.ř. v §186 umožňuje podat i zdravotnickému zařízení nebo osobě o jejíž způsobilost jde. Jinak návrh může podat každý, kdo má způsobilost být účastníkem řízení podle §19 o.s.ř. Důvodem pro podání návrhu jsou i skutečnosti, které odůvodňují změnu rozsahu omezení způsobilosti.⁷⁵

Návrh na zahájení řízení může podat pouze zdravotnické zařízení, které má právní subjektivitu. Pokud by návrh mohlo podat zdravotnické zařízení bez právní subjektivity, nebylo by možno mu v případě, že by šlo o zjevně bezdůvodný návrh, uložit podle §191 odst. 2 o.s.ř. povinnost uhradit újmu, která tímto bezdůvodným návrhem vznikla.⁷⁶ Je možné najít i opačný názor, že návrh na zahájení řízení může podat i zdravotnické zařízení bez právní subjektivity.⁷⁷ Osobně se přikláním k prvnímu z uvedených názorů, vzhledem k tomu, že shledá-li zdravotnické zařízení bez právní subjektivity důvody pro zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům, nic mu nebrání, aby podalo podnět soudu k zahájení řízení podle §81 odst. 1 o.s.ř., tedy ex offio.

Podle §186 odst. 3 o.s.ř. může návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům podat i osoba této způsobilosti zbavená, a to i bez souhlasu svého zákonného zástupce. Pro účely tohoto řízení má osoba zbavená způsobilosti výjimečně přiznanou procesní způsobilost. Pokud by ale řízení nebylo zahájeno na návrh vyšetřovaného, pak už musí být zastoupen zákonným zástupcem.⁷⁸ Důvodem pro podání návrhu osobou, která nemá plnou způsobilost k právním úkonům, mohou být i skutečnosti, na základě kterých je možno upravit rozsah omezení, popř. rozhodnutí o zbavení způsobilosti změnit na rozhodnutí o omezení způsobilosti.

⁷⁴ §81 odst. 1 o.s.ř.

⁷⁵ Zpráva Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. Cpj 160/76.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ srov. např. STAVINHOVÁ, JARUŠKA; HLAVSA, PETR. *Civilní proces a organizace soudnictví*. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2003. s. 355.

⁷⁸ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád: Komentář*. 1.sv. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1395.

Osoba, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům může být v možnosti podat návrh limitována rozhodnutím soudu, pokud její předchozí návrh zamítl a nedá-li se očekávat zlepšení jejího stavu. Toto omezení může podle §186 odst. 3 trvat maximálně po dobu jednoho roku. Omezení nebrání zahájení řízení na návrh někoho jiného nebo ex offo.⁷⁹ Pokud by podal vyšetřovaný návrh na zahájení řízení v době, kdy platí omezení, soud řízení zastaví.

Zákon v §186 odst. 2 o.s.ř. stanoví možnost soudu uložit navrhovateli povinnost v soudem stanové lhůtě předložit lékařské vysvědčení o duševním stavu osoby, o jejíž způsobilosti k právním úkonům má být rozhodováno, jinak řízení zastaví. Tímto ustanovením je možné předejít neodůvodněným, popř. šikanózním návrhům, vzhledem k tomu, že návrh může předložit kdokoli, kdo má procesní způsobilost. Kdyby bylo vysvědčení předloženo soudu po uplynutí stanovené lhůty, ale zároveň předtím, než soud vydal usnesení o zastavení řízení, pak takové usnesení soud nevydává, pokud z vysvědčení vyplývá, že by musel zahájit řízení z úřední povinnosti.⁸⁰

Soudem příslušným k projednání věci je okresní soud, který je obecným soudem fyzické osoby o jejíž způsobilosti má být rozhodováno. Jedinou výjimkou je okresní soud v jehož obvodu je zdravotnické zařízení ve kterém je osoba umístěna bez svého souhlasu.⁸¹

Řízení je osvobozeno od soudních poplatků.⁸² Ustanovení §191 odst. 1 o.s.ř. se však nevztahuje na náklady právního zastoupení, pokud se nejedná o zastoupení potřebné k ochraně zájmů účastníka podle §30 odst. 2 o.s.ř. Výjimečně soud může přiznat náhradu nákladů státu proti tomu, o jehož způsobilost k právním úkonům v řízení šlo.

Okruh účastníků je vymezen §94 odst. 1 o.s.ř. Je jím navrhovatel je-li řízení zahájeno na návrh a osoba o jejíž způsobilosti k právním úkonům má být jednáno. Pokud je tato osoba rodičem nezletilého dítěte, pak je účastníkem i toto dítě a druhý rodič.⁸³ V řízení musí být podle §37 ZOR nezletilé dítě zastoupeno kolizním opatrovníkem. Pokud by předmětem řízení byla otázka způsobilosti nezletilé osoby, potom se okruh účastníků řízení rozšiřuje i na její rodiče.⁸⁴

⁷⁹ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád ...*, s. 1395.

⁸⁰ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád ...*, s. 1396.

⁸¹ §9 odst. 1 o.s.ř., §85 odst. 1 o.s.ř. a §88 písm. d) o.s.ř.

⁸² §11 odst. 1 písm. h) ZsoudP

⁸³ §34 odst. 2 ZOR

⁸⁴ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád ...*, s. 1400.

Řízení o způsobilosti k právním úkonům je jedním z řízení, do kterého může vstoupit státní zastupitelství.⁸⁵ Soud je povinen jej o zahájení řízení uvědomit.⁸⁶

Vyšetřovaný musí být zastoupen. Tuto povinnost zákon ukládá v §187 odst. 1 o.s.ř., kde stanoví několik možností zastoupení vyšetřovaného. Především si vyšetřovaný může svého zástupce zvolit o čemž musí být náležitě poučen. Zástupcem může být kterákoli fyzická osoba, která má plnou způsobilost k právním úkonům a její zájmy nejsou ve střetu se zájmy vyšetřovaného.⁸⁷ Pokud si vyšetřovaný zástupce nezvolí, soud ustanoví opatrovníka pro řízení. Tím je zpravidla rodič nebo osoba blízká⁸⁸ a musí s výkonem funkce souhlasit. Nelze-li využít ani jeden z těchto způsobů soud ustanoví opatrovníkem advokáta. Advokát nesmí zvolit vyšetřovanému zástupce na základě plné moci, protože tímto postupem by se oslabilo procesní postavení vyšetřovaného.⁸⁹ Podle §32 odst. 2 o.s.ř. má advokát ustanovený soudem stejné postavení jako advokát, kterému účastník udělil plnou moc.

Jednou z otázek směřovaných na znalce je i otázka, zda je možné provést výsledky vyšetřovaného soudem nebo zda by byl takový výsledek na újmu jeho zdraví. Taková otázka je kladena s odkazem na §187 odst. 2 o.s.ř., který stanoví, že je možné od výsledku upustit, pokud by jej nebylo možné provést a nebo pokud by měl mít nepříznivý vliv na zdravotní stav vyšetřovaného. Jde o výjimku z §131 o.s.ř. Nelze ale slyšení osoby, do jejíž práv může být rozsudkem soudu zasaženo, odepřít úplně, jinak by došlo k porušení zásady spravedlivého procesu. Proto pokud o to tato osoba sama požádá, má soud povinnost ji vyslechnout. O tomto procesním právu musí být vyšetřovaný poučen. Neprovedení výsledku vyšetřovaného je třeba řádně odůvodnit v rozhodnutí, včetně uvedení újmy, která by hrozila v případě provedení výsledku.

Třetí odstavec §187 o.s.ř. stanoví povinnost soudu kromě jiných důkazů provést vždy znalecký posudek. Znaleckému posudku bude věnována kapitola 5.2.

Ohledně dokazování se v nesporném řízení, tedy i v řízení o způsobilosti k právním úkonům, projevuje zásada vyšetřovací⁹⁰, tzn. že soud má povinnost za účelem zjištění skutkového stavu provést i jiné než účastníky navrhané důkazy.

⁸⁵ §35 odst. 1 písm. e) o.s.ř.

⁸⁶ §35 odst. 4 o.s.ř.

⁸⁷ §27 odst. 1 o.s.ř. a §32 odst. 2 o.s.ř.

⁸⁸ §116 o.z.

⁸⁹ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád ...*, s. 1403.

⁹⁰ §120 odst. 2 o.s.ř.

Nesplnění povinnosti tvrzení nebo povinnosti důkazní nemá za následek újmu z hlediska výsledku řízení.⁹¹

Soud o způsobilosti k právním úkonům rozhoduje rozsudkem. K tomu v kapitole 5.3.

5.1.1. Nedostatky právní úpravy řízení o způsobilosti k právním úkonům

Současná právní úprava řízení o způsobilosti k právním úkonům není plně vyhovující.

LLP kritizuje příliš široký okruh osob, které mohou podat návrh na zahájení řízení. To je v kontrastu s možností soudu omezit osobu bez plné způsobilosti v podání návrhu na její vrácení. Tuto praxi kritizoval i Ústavní soud, který konstatoval, že takový postup svědčí o nedostatku respektu k osobnosti člověka.⁹² Lze proto uvažovat o vypuštění této části §186 odst. 3 o.s.ř., nikoliv pouze o zkracování doby po kterou není možné návrh znovu podat. LLP ve svém systémovém doporučení č.8 upozorňuje na praxi některých soudů, které postupují podle doslovného výkladu zákona a přiznávají právo podat návrh na vrácení způsobilosti pouze osobám zbaveným, nikoliv omezeným ve způsobilosti k právním úkonům. Domnívám se, že zde je na místě použití argumentu a maiori ad minus a vztáhnutí možnosti podat návrh na vrácení způsobilosti i na osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům.

K další chybě v praxi soudů dochází při opomíjení zásady oficiality, kdy se soudy přísně řídí návrhem a pokud zde nejsou důvody k tomu, aby návrh zcela schválili, tak jej zamítají, ačkoli by bylo na místě upravit rozsah zásahu do způsobilosti.⁹³

Podle LLP soudy často porušují v řízení o způsobilosti k právním úkonům svou poučovací povinnost a pro zjednodušení ustanoví vyšetřovanému rovnou opatrovníka se kterým nadále komunikují a vyšetřovaného tak v podstatě obcházejí.⁹⁴ S tím souvisí i problém s účastí vyšetřovaného při jednání, kdy na základě posudku znalce soudy v drtivé většině upustí od výslechu vyšetřovaného. Upustí-li od výslechu potom zpravidla ani osobu, o jejíž způsobilost jde, k jednání nepředvolávají, čímž

⁹¹ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád ...*, s. 866.

⁹² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13.12. 2007, sp.zn. II. ÚS 2630/07.

⁹³ *Systémové doporučení č. 8: řízení o způsobilosti k právním úkonům*. [online]. Liga lidských práv. s. 10. Dostupné na <<http://www.llp.cz/cz/systemova-doporuceni/systemove-doporuceni-c-8-p8>>

⁹⁴ Tamtéž, s. 11.

dochází k porušení poučovací povinnosti a zároveň povinnosti předvolat účastníka řízení. Vyšetřovaný takovým postupem ztrácí možnost uplatnit své právo být účasten při jednání, často totiž o tom, že je jednání nařízeno, ani neví.⁹⁵ Situaci kritizoval i Ústavní soud v nálezu sp.zn. II. ÚS 303/05.

LLP upozorňuje ve svém doporučení na potřebu efektivního zastoupení vyšetřovaného. Je-li zástupcem vyšetřovaného soudem ustanovený advokát, pak soud odpovídá za efektivnost zastoupení vzhledem k tomu, že jeho povinností je naplňovat zásadu spravedlivého procesu.

Za nedostatek můžeme považovat i to, že člověk, jehož procesní práva a tedy i právo na spravedlivý proces bylo v řízení porušeno, zpravidla nemá nárok na odškodnění podle ZŠZVM. Odškodnění za nezákonné rozhodnutí nelze přiznat, protože nebudou splněny podmínky §8 odst. 1 ZŠZVM - pravomocné rozhodnutí nebude zpravidla zrušeno nebo změněno pro nezákonnost. Stejně tak nebudou splněny předpoklady pro přiznání náhrady škody, která byla způsobena nesprávným úředním postupem. ZŠZVM v §13, kde je stanoveno, že stát odpovídá za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem, ani nikde jinde nedefinuje pojem “nesprávný úřední postup”. Praxe vychází z názoru Nejvyššího soudu ČR, který za nesprávný úřední postup považuje porušení právních norem upravujících postup státního orgánu při jeho činnosti. Jde o vznik škody při jakékoli jiné činnosti než rozhodovací. Nesprávný postup nesmí bezprostředně vést k vydání rozhodnutí a nebo se v rozhodnutí projevit. Porušení práva na spravedlivý proces ale k vydání rozhodnutí vede nebo se alespoň projeví v rozhodnutí, nelze tedy přiznat náhrady škody ani z titulu nesprávného úředního postupu.⁹⁶ Ze stejných důvodů nelze přistoupit ani k náhradě imateriální újmy podle §31a ZŠZVM.

5.2. Dokazování - znalecký posudek

Při zjišťování skutkového stavu v řízení o způsobilosti k právním úkonům má hlavní roli znalecký posudek. V §187 odst. 3 o.s.ř. zákon stanoví povinnost soudu vždy vyslechnout znalce.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ ČERVENÁ, KATEŘINA; MATIAŠKO, MAROŠ. Problémy odškodňování za nezákonné zásahy státu do lidských práv In Ondřej Hamul'ák (ed.) *Fenomén judikatury v právu: povaha, význam a specifika judikatury / judikatura evropských soudů a evropské otázky v judikatuře národních soudů / odpovědná judikatura*. Praha: Leges, 2010. s. 362-370.

Znalecký posudek jako takový je upraven v §127 o.s.ř. Znalce soud ustanovuje v případech, kdy je rozhodnutí závislé na posouzení skutečností, ke kterým je třeba odborných znalostí.

Znalcem z oboru zdravotnictví - psychiatrie může být jmenován pouze odborník s úplným lékařským vzděláním, který má atestaci 2. stupně v oboru psychiatrie, za předpokladu, že absolvoval kurz pro znalce a je občanem ČR.⁹⁷

Znalecký posudek je obligatorním důkazním prostředkem a je proto vyloučen postup soudu podle §127 odst. 4 o.s.ř., použití potvrzení nebo odborného vyjádření namísto znaleckého posudku, i použití znaleckého posudku vypracovaného pro účely trestního, popř. jiného řízení nebo vypracovaného na základě zadání jiné osoby.⁹⁸ §187 odst. 3 o.s.ř. stanoví přímo povinnost znalce vyslechnout není možné se spokojit pouze s písemným posudkem znalce, jak to obecně umožňuje §127 odst. 1 o.s.ř.⁹⁹

Soud se nemůže omezit při zjišťování skutkového stavu jen na znalecký posudek. To platí zvláště v případech, kdy vyšetřovaný není schopen samostatné existence. V těchto případech bude vhodné provést další dokazování a zaměřit se v něm na zjištění jeho osobních poměrů - jak dokáže uspokojovat své potřeby a potřeby rodiny, jakým způsobem hospodaří se svými finančními prostředky, jak se projevuje na pracovišti apod.¹⁰⁰

Obdobně potřebu provádění dalších důkazů zhodnotil i Nejvyšší soud. Ten konstatoval, že závěry znaleckého posudku nelze bez dalšího přebírat, ale je potřeba je ověřovat i jinými důkazy. To platí obzvláště v případech, kdy existují pochybnosti o správnosti závěrů posudku (např. dílčí závěry si vzájemně odporují).¹⁰¹

Nutnost provádění dalších důkazů kromě znaleckého posudku v řízení o způsobilosti k právním úkonům konstatoval Nejvyšší soud i v jednom ze svých starších rozhodnutí. *“Posudek znalce z oboru psychiatrie nenahrazuje nedostatek skutkových zjištění.”* Naopak provedení dalších důkazů osvětlí osobní poměry vyšetřovaného, umožní znalcům učinění přesnějších závěrů o duševním stavu osoby do jejíž způsobilosti k právním úkonům má být zasaženo.¹⁰²

⁹⁷ BRICHČÍN, SLAVOJ. Soudně psychiatrická expertiza z pohledu znalecké praxe. *Bulletin advokacie*, 1998, č. 4., s. 21-29. Dostupný také na <http://www.cak.cz/files/178/BA_98_04.pdf>.

⁹⁸ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád ...*, s. 1404.

⁹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16.12. 1974, sp.zn. Plsf 2/74.

¹⁰⁰ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád ...*, s. 1404.

¹⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6.8. 2009, sp.zn. 30 Cdo 352/2008.

¹⁰² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, sp.zn. 5 Cz 144/66.

Soudy se také vyjadřovaly ke způsobu hodnocení znaleckých posudků. Konstatovaly, že je potřeba, aby se znalec ustanovený soudcem ve svém posudku neomezil pouze na odborné závěry, ale aby z posudku bylo jasné, z jakých zjištění znalec vychází a jakým způsobem a na základě jakých úvah ke svým závěrům dospěl. Teprve potom může soud náležitě zhodnotit znalecký posudek.¹⁰³

Ústavní soud v nálezu II. ÚS 2630/07 kritizoval nekritické přejímání závěrů znaleckých posudků. Konstatoval, že znalci mnohdy překračují hranice odborného posouzení věci a pouštějí se do právních závěrů, čímž ovlivňují soud, neboť mu poskytují návod jak by měl ve věci rozhodnout. Je potřeba, aby znalci respektovali nezávislost soudu a omezili se pouze na hodnocení duševního stavu vyšetřovaného.¹⁰⁴

V souladu s výše uvedeným nálezem rozhodl i Krajský soud v Hradci Králové, kdy zrušil rozsudek o zbavení způsobilosti k právním úkonům a vrátil jej k dalšímu řízení z toho důvodu, že okresní soud vycházel pouze ze znaleckého posudku, aniž by se pokusil o výslechy účastníků, rozhodl bez jednání a navíc návrh na zahájení řízení nebyl doručen vyšetřovanému a v řízení mu nebyl ustanoven opatrovník. V odůvodnění soud odkázal právě na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, sp.zn. 5 Cz 144/66 a opakovaně upozornil, že nelze dokazování omezit jen na znalecký posudek, když se nabízejí výslechy dalších osob, které by soudu umožnily učinit objektivní a spolehlivý závěr.¹⁰⁵

Jak jsem již několikrát uvedla, absolvovala jsem praxi na okresním soudu v Pardubicích, kde mi bylo laskavě umožněno prostudovat spisy, které se dotýkají řízení o způsobilosti k právním úkonům. Díky tomu jsem měla možnost setkat se s pětadvaceti posudky znalců - psychiatrů. Ráda bych zde upozornila na nedostatky na které jsem ve spisech narazila. Musím dát za pravdu Ústavnímu soudu a jeho tvrzení, že znalci mnohdy přesahují hranice odborného hodnocení a pouštějí se do hodnocení právní stránky věci. S tím jsem se setkala celkem v pěti z pětadvaceti znaleckých posudků, kdy znalec ve svých závěrech navrhl třikrát zbavení způsobilosti k právním úkonům, jednou omezení a dokonce i v revizním znaleckém posudku se znalec dopustil právního hodnocení a uvedl, že vyšetřovaný je plně způsobilý k právním úkonům. Ve dvou případech ale chyboval podle mého názoru i soud, když znalci položil přímo otázku, zda je vyšetřovaného nutno zbavit nebo omezit ve způsobilosti k právním úkonům v prvním případě, a ve druhém, když se dotázal, zda

¹⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6.8. 2009, sp.zn. 30 Cdo 352/2008.

¹⁰⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13.12. 2007, sp.zn. II. ÚS 2630/07.

¹⁰⁵ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 24.2. 1995, sp.zn. 14 Nc 904/13-19.

v daném případě existují podmínky pro zbavení nebo omezení způsobilosti. Tady podle mého soud přímo navrhl znalce, aby hodnotil právní stránku věci. V těchto případech došlo v podstatě k přenosu rozhodovací pravomoci soudu na znalce a byla narušena nezávislost soudu.

Na návrh znalce může soud podle §187 odst. 3 o.s.ř. nařídit, aby byla fyzická osoba po dobu nejvýše šesti týdnů vyšetřována ve zdravotnickém zařízení. Takové opatření lze přijmout jen, je-li to nezbytně nutné ke zjištění zdravotního stavu vyšetřovaného, zejména pokud znalec nemůže spolehlivě posoudit zdravotní stav bez delšího pozorování. Doba pobytu ve zdravotnickém zařízení je vzhledem k závažnosti zásahu do osobní svobody vyšetřovaného omezena. S ohledem na závažnost zásahu je proti usnesení soudu přípustné odvolání a musí být doručeno i vyšetřovanému. Pokud by vyšetřovaný neudělil souhlas s pobytem ve zdravotnickém zařízení za účelem znaleckého pozorování, pak je soud nucen postupovat podle §191a n. a zahájit řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče.

LLP považuje možnost nařízení pobytu ve zdravotnickém zařízení za rozpor s čl.14 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, podle kterého existence zdravotního postižení nemůže nikdy ospravedlnit omezení osobní svobody.¹⁰⁶ Na druhou stranu si je potřeba uvědomit, že ne vždy je možné určit diagnózu vyšetřovaného ambulantně. Znalecký posudek je navíc obligatorním důkazním prostředkem a bez něho nelze vydat rozsudek o omezení způsobilosti k právním úkonům, jehož účelem je především ochrana omezované osoby a třetích osob.

5.3. Rozhodnutí soudu o omezení způsobilosti k právním úkonům

Soud o způsobilosti k právním úkonům rozhoduje rozsudkem. Není vázán návrhem na zahájení řízení.¹⁰⁷ Rozhodnutí v řízení o způsobilosti k právním úkonům může soud vydat jen nelze-li očekávat zlepšení zdravotního stavu vyšetřovaného.¹⁰⁸

Fyzickou osobu lze omezit jen ve způsobilosti k hmotněprávním úkonům, nelze ji omezit jen co do jednání s úřady. Soud je povinen ve svém rozsudku uvést rozsah omezení a může přitom volit mezi výčtem pozitivním a negativním (viz výše). Negativní výčet shledává praxe jako vhodnější a jejich využití doporučuje i Nejvyšší

¹⁰⁶ *Systémové doporučení č. 8 ...*, s. 16.

¹⁰⁷ §152 odst. 1 o.s.ř. a §153 odst. 2 o.s.ř.

¹⁰⁸ PLECITÝ, VLADIMÍR; HLAVSA, PETR; KOCOUREK, JIŘÍ. *Civilní kodexy: Občanský zákoník, občanský soudní řád: výklad, judikatura, související předpisy*. 1.vyd. Praha: Eurounion, 2001. s. 678.

soud ve svých rozhodnutích¹⁰⁹. Tím, že soud vymezí úkony, ke kterým fyzická osoba není způsobilá, zároveň stanoví, že ke všem ostatním právním úkonům způsobilá je.¹¹⁰ Požadavkům praxe se přizpůsobuje i úprava n.o.z. a v budoucnu soud bude povinen použít negativní výčet při vymezení rozsahu omezení.¹¹¹

Rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům je rozhodnutím o osobním stavu¹¹². Jde o rozsudek konstitutivní. Nabyde-li takovýto rozsudek právní moci, pak je podle §159a odst. 3 o.s.ř. závazný pro každého.

Rozhodnutí působí vždy ex nunc, je nepřipustné vydat rozsudek o způsobilosti k právním úkonům se zpětnou účinností.¹¹³

Dojde-li k omezení způsobilosti k právním úkonům automaticky dochází i k omezení procesní způsobilosti ve stejném rozsahu.¹¹⁴ To ostatně vyplývá už ze samostatného ustanovení §20 odst. 1 o.s.ř., kdy o.s.ř. odkazuje na znění o.z. a jeho ustanovení o způsobilosti k právním úkonům. Ve stejném stanovisku, ve kterém Nejvyšší soud konstatoval dopad omezení způsobilosti k právním úkonům na procesní způsobilost, rovněž uvedl, že postup soudů, kdy v rozsudku vymezí nejen rozsah omezení pro hmotné právo, ale i pro právo procesní, není správný. I přes toto stanovisko Nejvyššího soudu se stále v praxi setkáváme s jeho porušováním. Ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 412/04 se omezováním procesní způsobilosti zabýval i Ústavní soud, a to na základě chybného rozsudku, ve kterém okresní soud fyzickou osobu omezil ve způsobilosti k právním úkonům, a to tak, že je oprávněna nakládat pouze s finančními prostředky, movitým a nemovitým majetkem. De facto tak došlo k omezení procesní způsobilosti, které není přípustné a Ústavní soud takový postup zkritizoval.

Rozsudek se obecně podle §158 odst. 2 o.s.ř. doručuje všem účastníkům. Úprava řízení o způsobilosti k právním úkonům připouští výjimku v §189 o.s.ř., kdy na základě rozhodnutí soudu je možné upustit od doručení rozhodnutí, jestliže podle znaleckého posudku není adresát schopen význam rozhodnutí pochopit. Výjimka se týká pouze vyšetřovaného a je třeba aby soud o upuštění od doručení rozhodl ve výroku rozsudku a aby tento závěr byl podložen znaleckým dokazováním.¹¹⁵ LLP

¹⁰⁹ srov. např. zprávu Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18.11. 1977, sp.zn. Cpj 160/76.

¹¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13.3. 2003, sp.zn. 22 Cdo 2014/2001.

¹¹¹ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 142.

¹¹² §80 písm. a) o.s.ř.

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27.12. 1975, sp.zn. 3 Cz 106/75.

¹¹⁴ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23.5. 1979, sp.zn. Cpj 301/77.

¹¹⁵ Zpráva Nejvyššího soudu ČSR, sp.zn. Cpj 160/76.

považuje právo na doručení rozhodnutí za jeden z prvků práva na spravedlivý proces. Mělo by proto být doručováno i vyšetřovanému a informovat jej o rozhodnutí soudu způsobem přiměřeným jeho duševním schopnostem. Informovanost vyšetřovaného o jeho způsobilosti k právním úkonům navíc může přispět i k ochraně třetích osob a nenastane situace, že ani jedna strana právního vztahu si není vědoma nezpůsobilosti k právnímu úkonu jedné strany.¹¹⁶

Skutečnost, že soud rozhodne o upuštění od doručení vyšetřovanému, nebrání vyšetřovanému podat proti rozsudku odvolání. Lhůta k podání odvolání v těchto případech vyšetřovanému skončí ve stejný den jako jeho zástupci nebo opatrovníkovi.¹¹⁷ Odvolací soud není podle §212 písm. a) o.s.ř. vázán rozsahem odvolání, které bylo podáno proti rozsudku o způsobilosti k právním úkonům. Samostatné odvolání je možné podat proti výroku o nedoručení rozsudku.¹¹⁸

§190 o.s.ř., který stanoví, že soud zruší rozsudek o způsobilosti k právním úkonům, jestliže se později ukáže, že k jejímu omezení nebo zbavení nebyly podmínky, navazuje na §10 odst. 3 o.z., který předvídá změnu nebo zrušení zásahu do způsobilosti, pokud dojde ke změně nebo odpadnutí důvodů pro tento zásah.

Nedostatek podmínek předvídaný v §190 o.s.ř. může podle Drápala spočívat např. v nesprávných zjištěních o zdravotním stavu vyšetřovaného.

Zrušení rozsudku má účinky *ex tunc*, na vyšetřovaného se potom hledí, jakoby nikdy do jeho způsobilosti nebylo zasaženo.¹¹⁹

Zrušit rozsudek lze na návrh stejného okruhu osob oprávněných k podání návrhu na zahájení řízení, nebo i bez návrhu v souladu s §81 odst. 1 o.s.ř.

Má-li se rozsudek zcela zrušit podle §190 o.s.ř. není potřeba, aby byly splněny podmínky obnovy řízení, neboť je přípustná změna rozsudku podle §163 o.s.ř. Postup podle §190 o.s.ř. není vyloučen ani tehdy, jestliže došlo ke zbavení způsobilosti, ačkoli zde byly podmínky pouze pro její omezení. V tomto případě se zruší původní výrok a vyhlásí se nový rozsudek o omezení způsobilosti k právním úkonům. Tento nový rozsudek bude mít účinnost *ex tunc*, tedy od chvíle, kdy došlo k účinnosti původního, nesprávného rozhodnutí.¹²⁰

¹¹⁶ *Systémové doporučení č. 8 ...*, s. 13.

¹¹⁷ SCHELLEOVÁ, ILONA, a kol. *Civilní proces*. 1.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 451.

¹¹⁸ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád ...*, s. 1408.

¹¹⁹ Zpráva Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. Cpj 160/76.

¹²⁰ PLECITÝ, VLADIMÍR; HLAVSA, PETR; KOCOUREK, JIŘÍ. *Civilní kodexy ...*, s. 680-681.

Pokud by došlo po právní moci rozsudku ke změně poměrů bude soud postupovat podle §163 o.s.ř., a to na návrh nebo bez návrhu a rozsudek změní. V těchto případech má rozhodnutí účinky ex nunc.¹²¹ Nejvyšší soud dovodil, že vzhledem k tomu, že lze uplatnit §163 o.s.ř. je vyloučena námitka rei iudicatae v řízení o způsobilosti k právním úkonům.¹²² Pro změnu rozhodnutí se nevyžaduje podstatná změna okolností, ale postačí i změna méně výrazná.¹²³ Tímto postupem může být navrácena způsobilost k právním úkonům např. v případech, kdy duševní porucha zcela vymizí nebo tak lze dosáhnout zúžení či rozšíření omezení způsobilosti. Je ale třeba mít na paměti, že v těchto případech má rozsudek účinky ex nunc, to znamená, že každá změna je účinná od tohoto nového rozsudku - to je hlavní rozdíl oproti postupu podle §190 o.s.ř.

5.4. Opatrovník

Pro účely omezení způsobilosti k právním úkonům rozlišujeme dva opatrovníky, opatrovníka pro řízení a stálého opatrovníka, tedy osobu, která za osobu omezenou ve způsobilosti činí právní úkony v rozsahu, ve kterém je tato osoba činit nemůže.

Opatrovníka pro řízení soud ustanovuje vyšetřovanému na základě §187 odst. 1 o.s.ř. Tento opatrovník vykonává svou funkci pouze v rámci řízení o způsobilosti k právním úkonům, od chvíle, kdy byl ustanoven, po skončení řízení. Jakmile nabyde rozsudek o omezení způsobilosti právní moci, je třeba osobě, která byla omezena nebo zbavena způsobilosti k právním úkonům, ustanovit stálého opatrovníka, který bude hájit její zájmy nejen před soudy, ale i v běžném životě. Marečková s Matiaškem upozorňují, že v praxi je často mezi právní mocí rozsudku a ustanovením opatrovníka prodleva několika měsíců, ve které osoba omezená nemůže právně jednat a není zde nikdo, kdo by jednal místo ní.¹²⁴ Často obě opatrovnícké funkce vykonává tatáž osoba.

Smyslem ustanovení opatrovníka pro řízení je zachování zásady rovnosti v soudním řízení. Rovnost účastníků řízení může být narušena právě tím, že jeden z

¹²¹ DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád ...*, s. 1409.

¹²² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.2. 2009, sp.zn. 30 Cdo 4582/2008.

¹²³ Zpráva Nejvyššího soudu ČSR, sp.zn. Cpj 160/76.

¹²⁴ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 129.

nich nemá plnou procesní způsobilost. Proto je potřeba ustanovit opatrovníka, aby hájil jeho zájmy.¹²⁵

Ústavní soud se ve svém nálezu sp.zn. II. ÚS 303/2005 zabýval praxí soudů, které v případech, kdy není vhodná osoba k výkonu funkce opatrovníka pro řízení, ustanovují do funkce soudní úředníky. Tento postup Ústavní soud zkritizoval jako nesprávný, vzhledem k tomu, že soud má dbát aby nedošlo ke kolizi zájmů opatrovníka a vyšetřovaného a v případech, kdy je opatrovníkem zaměstnanec soudu u kterého se způsobilost k právním úkonům projednává, nelze očekávat, že opatrovník bude brojit proti vadnému postupu nebo rozhodnutí soudu - svého zaměstnavatele.¹²⁶ Křiváčková v souvislosti s touto problematikou upozorňuje, že obecné soudy se snaží obcházet uvedený náleží Ústavního soudu tím, že jako opatrovníky jmenují justiční čekatele nebo vyšší soudní úředníky jiných soudů než u kterých se vede řízení. Tyto osoby jsou ale také zaměstnanci orgánů soudní moci, proto lze o jejich nezávislosti pochybovat.¹²⁷ Navíc se podle mého tímto postupem neodstraňuje formálnost opatrovnictví, naopak ji tak soudy ještě prohlubují, když ustanoví opatrovníkem osobu, která nemá k opatrovanci žádný osobní vztah a potřebu zjišťovat jeho potřeby jindy, než v době jednání o způsobilosti k právním úkonům, kterému navíc opatrovanec nemusí být a mnohdy ani není přítomen. Obdobně kritizoval postup obecných soudů i ESLP v případě Salontaji-Drobnajk proti Srbsku, kdy se vyšetřovaný se svou opatrovnící nikdy neseťkal a žádným způsobem ji neinstruoval.

Opatrovníka ustanoví předseda senátu podle §192 odst. 1 o.s.ř. osobám, které ho podle zákona musí mít. Do této skupiny spadají podle §27 odst. 2 o.z. i osoby, které byly rozsudkem soudu omezeny nebo zbaveny způsobilosti k právním úkonům. Ustanovení §192 odst. 1 o.s.ř. stanoví, že soud opatrovníkem jmenuje rodiče nebo jinou osobu blízkou osobě omezené ve způsobilosti (tzv. soukromý opatrovník), pokud tomu nebrání zvláštní důvody, např. protichůdné zájmy této osoby a osoby omezené. Rodiče nebo osoby blízké jsou zpravidla nejvhodnějšími osobami pro výkon funkce opatrovníka, protože mají nejbližší k opatrovanci, ten k nim má citový vztah a důvěru, že jeho záležitosti budou spravovat v jeho nejlepším zájmu. Pokud by

¹²⁵ KŘIVÁČKOVÁ, JANA. Význam judikatury při ustanovování opatrovníka účastníku civilního soudního řízení dle §29 o.s.ř. In Ondřej Hamul'ák (ed.) *Fenomén judikatury v právu: povaha, význam a specifika judikatury / judikatura evropských soudů a evropské otázky v judikatuře národních soudů / odpovědná judikatura*. Praha: Leges, 2010. str. 417-421.

¹²⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13.9. 2007, sp.zn. II. ÚS 303/2005.

¹²⁷ KŘIVÁČKOVÁ, JANA. Význam judikatury při ustanovování opatrovníka ..., str. 417-421.

nebylo možné jmenovat opatrovníkem rodiče nebo osobu blízkou, soud jmenuje jinou vhodnou osobu a neexistuje-li ani taková osoba, pak soud ustanoví opatrovníkem podle §27 odst. 3 o.z. orgán místní správy nebo jinou právnickou osobu (tzv. veřejný opatrovník). Orgánem místní správy se nerozumí obecní úřad, ale obec jako právnická osoba.¹²⁸

Je potřeba, aby výkon opatrovnické funkce byl efektivní. Setkala jsem se s případem, kdy se od r. 1981 do r. 2009 ve funkci opatrovníka jedné osoby vystřídalo 14 osob. Tak časté střídání opatrovníka podle mého není účelné a nedochází k naplnění podstaty opatrovnické funkce, neboť při tak časté výměně osob ve funkci mohou být těžko záležitosti opatrovance spravovány řádně. Taková situace nesvědčí ani opatrovanci, který může být zmatený, kdo vlastně je jeho opatrovníkem. Tento případ zároveň demonstruje, že ne vždy je osoba blízká osobou vhodnou pro výkon funkce. Bratr opatrovance se nechal ustanovit opatrovníkem, aby byl po necelých dvou měsících funkce zproštěn a v mezidobí, kdy funkci zastával, vybral všechny peněžní prostředky z vkladní knížky opatrovance. Štafetu opatrovníků utnul v r. 2009 soud, když opatrovníkem ustanovil obec a následný návrh na změnu opatrovníka podaný dalším rodinným příslušníkem zamítl.

Rozhodnutí omezit osobu ve způsobilosti k právním úkonům je rozhodnutím státu, stát tedy odpovídá za to, že se po dobu omezení nezhorší postavení jednotlivce. Stát má povinnost chránit základní práva těchto osob, zejména zajistit jim kvalifikované zastupování v právních vztazích a v některých případech se ujmout tohoto zastupování sám prostřednictvím obcí, jakžto organizačních součástí státu. Výkon opatrovnictví spadá do přenesené působnosti obcí.¹²⁹

Problém současné úpravy opatrovnictví může být spatřován v bezplatném výkonu funkce. Po opatrovníkovi vyžaduje aktivní péči o opatrovance bez nároku na odměnu. Proto je mnohdy výkon opatrovnictví pouze formální záležitostí. K odstranění tohoto nedostatku by napomohlo zařadit opatrovnictví pod pojem sociální služby ve smyslu ZSS. Podle stejného zákona sice může opatrovník požádat o příspěvek na péči, ale v praxi na tento příspěvek dosáhne pouze malé procento osob.¹³⁰

¹²⁸ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 1.4. 1993, sp.zn. 5 Co 468/93.

¹²⁹ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 10.7. 2007, sp.zn. II. ÚS 995/07-1.

¹³⁰ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 130-131.

Opatrovníka soud ustanovuje usnesením, ve kterém uvede rozsah jeho práv a povinností.¹³¹ Soud je povinen vždy provést šetření, zda je osoba, která je navrhována nebo která se uchází o opatrovnictví, vhodným opatrovníkem.

Opatrovník musí se svým ustanovením souhlasit¹³², výjimkou je veřejný opatrovník, který souhlas nemusí udělit vzhledem k tomu, že jde o povinnost místní správy¹³³.

Podle §193 odst. 1 o.s.ř. soud dohlíží na správu majetku vykonávanou opatrovníkem a činí nutná a vhodná opatření ke zjištění a zajištění tohoto majetku. Zjišťování majetku opatrovance probíhá prostřednictvím zpráv opatrovníka, který je zpravidla jednou do roka povinen předložit soudu zprávu o stavu majetku opatrovance a vyúčtování majetkových operací. Uložit tuto povinnost umožňuje §193 odst. 2 o.s.ř. Typickým způsobem zajištění majetku opatrovance je vinkulace účtu nebo vkladní knížky ve prospěch soudu. V souladu s §28 o.z. si musí opatrovník vyžádat schválení soudu k nakládání s majetkem opatrovance, nejde-li o běžnou záležitost. Často půjde např. o schválení smlouvy o poskytnutí sociální služby v ústavu sociální péče.

Po skončení zastupování osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům konkrétním opatrovníkem je opatrovník povinen podle §193 odst. 2 o.s.ř. předložit soudu závěrečný účet ze správy majetku.

Opatrovník je ustanovován v opatrovnickém řízení. Příslušným soudem k ustanovení opatrovníka je okresní soud v místě bydliště opatrovance.¹³⁴ Jde o řízení nesporné, které lze zahájit i bez návrhu.¹³⁵ Bez návrhu je opatrovnické řízení zahajováno obvykle za účelem ustanovení opatrovníka po skončení řízení. Naopak má-li dojít ke změně opatrovníka bývá zahajováno na návrh. Stejně jako řízení o způsobilosti k právním úkonům je i toto řízení osvobozeno od soudních poplatků.¹³⁶ Účastníky řízení jsou opatrovanec a osoba, která má být ustanovena opatrovníkem, popř. opatrovník, pokud se projednává např. změna opatrovníka nebo změna rozsahu opatrovníkových práv a povinností.

¹³¹ §192 odst. 2 o.s.ř.

¹³² Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 8.8. 1966, sp.zn. 7 Co 206/66.

¹³³ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 131.

¹³⁴ §9 odst. 1 o.s.ř. a §88 písm. e) o.s.ř.

¹³⁵ §81 odst. 1 o.s.ř.

¹³⁶ §11 odst. 1 písm. a) ZsoudP

5.4.1. Opatrovník v novém občanském zákoníku

Návrh n.o.z. se věnuje opatrovnictví v §431 - §462. Opatrovníka by měl jmenovat soud, který určí rozsah jeho práv a povinností.¹³⁷ Soud tak činí již v rozhodnutí o omezení svéprávnosti. Zabraňuje se tak vzniku prodlev.¹³⁸ Soud musí při výběru osoby opatrovníka brát v potaz názor člověka, kterému má být opatrovník ustanoven. Především zvolí opatrovníkem osobu, kterou si opatrovanec sám navrhl, teprve poté postupuje stejně jako nyní - jmenuje opatrovníkem příbuzného nebo jinou vhodnou osobu, pokud nepřipadá v úvahu ani tato možnost, jmenuje veřejného opatrovníka.¹³⁹

Spravuje-li opatrovník jmění opatrovance je ze zákona oprávněn jen k běžné správě. K záležitostem, které běžnou správu přesahují je potřeba schválení soudu.¹⁴⁰ Návrh ze správy jmění vylučuje dar a dědictví. Obecně, stejně jako nyní, opatrovníkovi nenáleží odměna za zastupování opatrovance. Pokud ale je opatrovník povinen spravovat jmění opatrovance, lze mu podle §436 n.o.z. odměnu přiznat.

Do dvou měsíců od svého jmenování je opatrovník podle §459 odst. 1 n.o.z. povinen vyhotovit seznam jmění opatrovance a doručit jej soudu. Opatrovník je povinen každoročně předložit soudu vyúčtování správy jmění, soud může také uložit povinnost opatrovníkovi předložit mimořádné vyúčtování.¹⁴¹ Možnost soudu uložit povinnost opatrovníkovi předkládat v pravidelných intervalech vyúčtování se mění na povinnost vyplývající přímo ze zákona.

Osnova připouští možnost jmenování opatrovníka osobě na její návrh, aniž by bylo zasaženo do její svéprávnosti. Soud opatrovníkovi osoby, které její zdravotní stav činí překážky při správě jmění nebo hájení svých práv, určí rozsah práv a povinností v souladu s návrhem opatrovance. Opatrovník jedná obvykle společně s opatrovancem a pokud jedná samostatně, pak jedná v souladu s jeho vůlí.¹⁴² Tento způsob opatrovnictví nabízí alternativu k omezení svéprávnosti.

Návrh zavádí opatrovnickou radu (§446 - §458 n.o.z.). Jde o fakultativní kolektivní konzultativní a kontrolní orgán se třemi členy, které jsou osobami blízkými opatrovanci.¹⁴³ Opatrovnická rada by mohla přinést zlepšení výkonu opatrovnictví, protože rozhodování o záležitostech opatrovance nebude spočívat na jedné osobě, ale

¹³⁷ §437 odst. 1 n.o.z.

¹³⁸ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 143.

¹³⁹ §445 n.o.z.

¹⁴⁰ §435 odst. 1 n.o.z.

¹⁴¹ §459 odst. 2 n.o.z.

¹⁴² §443 n.o.z.

¹⁴³ *Důvodová zpráva ...*, s. 113.

bude se na něm podílet více osob, které mají zájem na prospěchu opatrovance.

6. Alternativy k omezení způsobilosti k právním úkonům

Tématická studie OSN uvádí, že Úmluva o právech osob se zdravotním postižením má být interpretována tak, že se zakazuje zbavování či omezování způsobilosti k právním úkonům.¹⁴⁴ I přestože je Česká republika signatářem této Úmluvy, n.o.z. stále počítá s možností omezení svéprávnosti. Podle studie by místo zásahů do svéprávnosti měly být využívány alternativní možnosti k těmto zásahům. S těmi počítá i n.o.z., některé postupy lze uplatnit i za stávajícího právního stavu.

První možností je domoci se neplatnosti právního úkonu podle §38 odst. 2 o.z. Právní úkon osoby jednající v duševní poruše, která způsobuje, že je člověk k danému úkonu nezpůsobilý, je neplatný absolutně, hledí se na něj jako by nikdy nebyl učiněn. Absolutní neplatnost se nepromlčuje. Aby úkon nevyvolával žádné právní následky je třeba, aby v okamžiku, kdy jej osoba činí, nebyla schopna ovládnout a posoudit své jednání z důvodu duševní poruchy, která ji činí neschopnou učinit tento úkon. Neplatnosti se může dovolávat osoba, která jej učinila i osoba, která má na věci naléhavý právní zájem¹⁴⁵. Došlo-li na základě neplatného právního úkonu k plnění, vzniká bezdůvodné obohacení podle §451 odst. 2 o.z. a lze se domáhat jeho vrácení žalobou na vydání bezdůvodného obohacení.

Další možnost jak ochránit člověka s duševním postižením poskytuje §40a o.z., který taxativně uvádí případy relativní neplatnosti právního úkonu. Relativní neplatnost musí být narozdíl od té absolutní uplatněna, do té doby se na právní úkon hledí jako na platný. Matiaško s Marečkovou uvádějí případy, ve kterých lze relativní neplatnost použít ve prospěch duševně postiženého člověka. Jde o neplatnost právního úkonu podle §49a, v případě, že je úkon učiněn v omylu, jde-li o omyl, který měl zásadní vliv na rozhodnutí úkon učinit a osoba, která omyl vyvolala o něm věděla nebo musela vědět, dále neplatnost podle §55 odst. 2 o.z. - nepřipustná smluvní ujednání ve spotřebitelských smlouvách. Další ustanovení se týká záležitostí přesahujících obvyklou správu společného jmění manželů podle §145 odst. 2 o.z. De facto stejná situace je i v případě neplatnosti podle §701 odst. 1 o.z., ohledně společného nájmu bytu.

¹⁴⁴ *Vysoký komisař OSN pro lidská práva: zbavení i omezení způsobilosti k právním úkonům je v rozporu s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením* [online]. ReformaOpatrovnictvi.cz, 16.3.2009 [cit. 1.11.2010]. Dostupné na <<http://www.reformaopatrovnictvi.cz/aktuality/vysoky-komisar-osn-pro-lidska-prava--zbaveni-i-omezeni-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum-je-v-rozporu-s-umluvou-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim-42.html>>.

¹⁴⁵ §80 písm. c) o.s.ř.

Občanský zákoník v §49 umožňuje osobě, která uzavřela smlouvu v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek, od smlouvy odstoupit. Tíseň u osob s duševním postižením je často vyvolána nízkým společenským postavením a zdravotními problémy. Nápadně nevýhodné podmínky se budou posuzovat případ od případu.¹⁴⁶

V kapitole 5.4.1. jsem uvedla, že podle n.o.z. bude možné ustanovit opatrovníka bez zásahu do svéprávnosti fyzické osoby. To nepřímo umožňuje i současný §29 o.z., podle kterého může soud ustanovit opatrovníka je-li to třeba k ochraně zájmů určité osoby. Není tedy třeba, aby osobě bylo zasaženo do její způsobilosti.

Osoba s duševními obtížemi může jiné osobě udělit plnou moc a určit v jakých záležitostech za ni má jednat. Plná moc ale musí být udělena ve světlém okamžiku, jinak by byla neplatná. Nevzniknou-li pochybnosti o platnosti plné moci považují tuto alternativu za jednu z nejefektivnějších.

Terénní asistenční služba je upravena v ZSS. Obecně je využívána osobami se zdravotním postižením a staršími spoluobčany, kteří potřebují pomoc s chodem domácnosti nebo s péčí o svou osobu. Mohou ji ale využít i osoby duševně postižené, kterým se nabízí i pomoc při uplatňování jejich práv a oprávněných zájmů.¹⁴⁷

Mezi alternativy k omezení způsobilosti je řazeno i předběžné právní prohlášení zaváděné n.o.z. Já osobně bych jej do skupiny alternativ nezařazovala vzhledem k tomu, že prohlášení se váže k budoucímu zásahu do svéprávnosti a projev vůle člověka bude relevantní až ve chvíli, kdy dojde k omezení jeho svéprávnosti.

Možností, jak chránit osobu duševně nemocnou aniž by muselo být zasaženo do její svéprávnosti, je nápomoc při rozhodování. Smlouvu o nápomoci může uzavřít jak osoba do jejíž svéprávnosti bylo zasaženo, tak i osoba do jejíž svéprávnosti zasaženo nebylo. Tento institut by mohl do budoucna přispět ke snížení počtu osob omezovaných ve způsobilosti.

Alternativou zcela nezávislou na zásahu do svéprávnosti je zastoupení členem domácnosti. Jeho využitím odpadne řízení o způsobilosti k právním úkonům a opatrovnické řízení. Schválení soudu ke vzniku zastoupení je přesto potřeba.

¹⁴⁶ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 120.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 123-124.

7. Dopady omezení způsobilosti k právním úkonům na postavení jednotlivce

Účelem omezení způsobilosti k právním úkonům je omezit fyzickou osobu, aby nemohla platně činit právní úkony, k nimž není v důsledku duševní poruchy způsobilá. Absolutní neplatnost právních úkonů vymezených v rozsudku o způsobilosti, které osoba učiní, je nejzřejmějším dopadem omezení.

Nejzávažnější dopad omezení způsobilosti se shoduje s účelem právní úpravy - osoby omezené ve způsobilosti nejsou schopny činit platné právní úkony v rozsahu určeném rozsudkem soudu.

S neplatností právních úkonů souvisí i posuzování platnosti některých úkonů. Nejčastěji půjde o kupní a darovací smlouvy. Důležité je ale i posuzování platnosti závěti a vydědění vzhledem k tomu, že omezovány bývají často starší osoby trpící stařeckou demencí. U posuzování platnosti závěti a vydědění bude hrát důležitou roli znalecký posudek, jehož podání bude komplikované u osoby, která již nežije. Je tedy potřeba obstatat co nejpodrobnější zdravotnickou dokumentaci, ze které by znalec mohl vyjít.¹⁴⁸

Fyzickou osobu lze sice omezit pouze ve způsobilosti k soukromoprávním úkonům, to ale neznamená, že toto omezení nemůže mít dopady i v oblasti veřejného práva, např. vydání řidičského průkazu. Ve vyhlášce č. 277/2004 Sb., o zdravotní způsobilosti k řízení motorových vozidel, v Příloze 3, nalezneme taxativní výčet nemocí způsobujících duševní poruchy vylučující nebo podmiňující zdravotní způsobilost k řízení motorových vozidel, mezi které mimo jiné patří právě i poruchy, které mohou být důvodem omezení způsobilosti k právním úkonům (např. Alzheimerova choroba, schizofrenie, demence atd.).

U osob omezených ve způsobilosti nelze očekávat, že budou zdravotně způsobilé k výkonu vojenské činné služby nebo pro přijetí do služebního poměru k Policii ČR apod. Plná způsobilost k právním úkonům je také podle §60 odst. 1 ZoSS, předpokladem pro výkon funkce soudce. Dnem kdy nabyde právní moci rozhodnutí, kterým by byl soudce omezen ve způsobilosti k právním úkonům, jeho funkce zaniká.¹⁴⁹

Omezení způsobilosti k právním úkonům má dopad i na rodinný život jednotlivce. Podle §14 odst. 2 ZOR tyto osoby mohou uzavřít manželství jen

¹⁴⁸ BAŠTECKÝ, JAROSLAV. *Psychiatrie, právo a společnost ...*, s. 152.

¹⁴⁹ §94 písm. f) ZoSS

s povolením soudu. Soud takový souhlas udělí pokud je zdravotní stav osoby omezené ve způsobilosti slučitelný s účelem manželství.¹⁵⁰ Bez tohoto souhlasu by soud na návrh jednoho z manželů mohl vyslovit podle §14 odst. 5 ZOR neplatnost manželství. Pokud by se ale v době od uzavření (neplatného) manželství do podání návrhu na prohlášení jeho neplatnosti stal zdravotní stav manžela slučitelný s účelem manželství soud neplatnost nevysloví. Souhlas se uděluje v řízení o povolení uzavřít manželství.¹⁵¹ Povolení soudu uzavřít manželství se vztahuje pouze na konkrétní osobu, která je účastníkem řízení. Tato osoba musí být v rozsudku označena, aby se zabránilo uzavření manželství s jinou osobou.

Podle §34 odst. 2 ZOR osoba, která není plně způsobilá k právním úkonům nemá rodičovskou zodpovědnost. Ta náleží druhému rodiči.

Co se týče pracovního života jednotlivce, ZP plně odkazuje na úpravu o.z., záleží tedy na tom, zda soud jedince omezí i ve způsobilosti k pracovněprávním úkonům nebo nikoliv.

Občané omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům nemají aktivní ani pasivní volební právo. Tuto situaci řešil nedávno Ústavní soud ve svém nálezu sp.zn. IV. ÚS 3102/08. Stěžovatel zbavený způsobilostí se ústavní stížností domáhal svého volebního práva a poukazyval na to, že odepření volebního práva všem osobám, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům je v rozporu s principem proporcionality. Ústavní soud konstatoval, že omezení výkonu volebního práva je přípustné za dvou podmínek. Omezení musí být stanoveno jednak zákonem, a jednak musí být proporcionální. První podmínka splněna je - v každém z volebních zákonů je stanovena možnost omezení volebního práva. Ústavní soud se v odůvodnění široce zabýval naplněním podmínky proporcionality. Uvedl, že dané omezení sleduje legitimní cíl, kterým v tomto případě je, aby voliči měli schopnost se racionálně rozhodnout a porozumět významu, účelu a účinkům voleb. Legitimním účelem soud shledává potřebu společnosti, aby ji zastupovaly osoby, které jsou toho objektivně schopny. Dále Ústavní soud zkoumal potřebu omezení volebního práva. Tady soud upozorňuje, že vzhledem k tomu, že zbavení způsobilosti je institutem soukromého práva soudy nepřihlížejí k veřejnoprávním dopadům svého rozhodnutí. Může tedy nastat situace, v níž je fyzická osoba zbavena možnosti volit, a to *“na základě fikce, podle níž "kontraktační" nezpůsobilost implikuje i nezpůsobilost porozumět významu,*

¹⁵⁰ §14 odst. 3 ZOR

¹⁵¹ §194 o.s.ř

účelu a účinkům voleb.” Soud tento stav kdy jsou osoby zbavovány možnosti volit, aniž by jejich způsobilost volit byla zkoumána, shledává protiústavním. *“V zájmu odstranění tohoto stavu jsou tudíž obecné soudy při rozhodování o zbavení (resp. omezení) způsobilosti k právním úkonům povinny posuzovat i dopady tohoto rozhodnutí do veřejných subjektivních práv jednotlivce a zejména pak skutečnost, zda je konkrétní osoba schopna porozumět smyslu, účelu a důsledkům voleb. Pakliže by toho schopna byla, nemůže být zbavena způsobilosti k právním úkonům, nýbrž jí tato způsobilost může být nanejvýš proporcionálně omezena. Pokud soud dojde k závěru opačnému, je jeho povinností tento závěr samostatně a řádně odůvodnit, a to způsobem, který odpovídá závažnosti takového zásahu a maximám plynoucím z ústavně zaručených práv.”* Samotná překážka výkonu volebního práva protiústavní není a je na obecných soudech, aby stávající protiústavní stav odstranili tím, že v řízení o způsobilosti k právním úkonům budou věnovat zvláštní pozornost i dopadům svého rozhodnutí na veřejná subjektivní práva jedince. Do budoucna jsou tedy obecné soudy při rozhodování o zbavení nebo omezení způsobilosti zavázány posuzovat i zda je osoba schopna porozumět smyslu, účelu a důsledkům voleb jinak by rozhodnutí bylo protiústavní.¹⁵²

To znamená, že osoby do jejichž způsobilosti bylo zasazeno, nejsou automaticky nezpůsobilé k výkonu volebního práva. Způsobilost volit by měly posuzovat obecné soudy v rámci řízení o způsobilosti k právním úkonům a skutečnost, jestli osoba je nebo není způsobilá volit uvést ve výroku rozhodnutí. Otázkou je, jakým způsobem toto rozhodnutí Ústavního soudu ovlivňuje volební právo osob omezených ve způsobilosti. Ústavní soud sice uvedl, že je povinností obecných soudů posuzovat schopnost chápat smysl voleb při vydání rozhodnutí o zbavení, resp. omezení způsobilosti k právním úkonům, nicméně stěžovatelem byla osoba zbavená způsobilosti a překážkou výkonu volebního práva je pouze zbavení způsobilosti k právním úkonům. Navíc osobu lze omezit pouze co do soukromoprávních úkonů. Nelze tedy přistoupit k omezení způsobilosti k právním úkonům a tuto osobu omezit i ve volebním právu. Přesto má toto rozhodnutí význam pro omezení způsobilosti, a to tehdy, dojde-li soud při posuzování návrhu na zbavení způsobilosti k právním úkonům k závěru, že tato osoba je schopna posoudit význam voleb a učinit relevantní rozhodnutí, pak nelze návrhu vyhovět a do způsobilosti

¹⁵² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12.7. 2010, sp.zn. IV. ÚS 3102/08.

tohoto jedince lze zasáhnout pouze částečně, tedy prostřednictvím omezení způsobilosti.

Uvedené rozhodnutí mě nutí k zamyšlení. Kolik osob zbavených způsobilosti si skutečně uvědomuje dopady své účasti u voleb? Nelze samozřejmě učinit obecný závěr, že všechny osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nejsou způsobilé k výkonu volebního práva, to vyvrací minimálně právě tento případ. Konstatováním, že z okruhu těchto osob bude jen malé procento těch, které podají návrh k částečnému navrácení způsobilosti k právním úkonům, a že soudy nyní budou posuzovat právě tuto způsobilost zvlášť, nelze celou věc uzavřít. Osoby, které mají schopnost relevantně zvolit politickou stranu, která nejlépe vyhovuje jejich představám, mohou být nyní obecnými soudy maximálně omezeny ve způsobilosti. Mou otázkou je, zda všechny osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům jsou způsobilé k výkonu volebního práva. Samotné omezení způsobilosti není překážkou volebního práva. Ale je skutečně osoba, která není oprávněna nakládat s majetkem nad 50 Kč schopna učinit preferenci určité politické strany a uvědomit si veškeré její dopady? A je toho schopna osoba, která je omezena k nakládání s majetkem nad 5 000 Kč? 10 000 Kč? Nepochybuji o tom, že se najdou jedinci, kteří jsou omezeni v rozsahu téměř hraničícím se zbavením způsobilosti a kteří jsou zcela způsobilí k uplatnění volebního práva, stejně jako jedinci, kteří jsou omezeni v poměrně malém rozsahu a této volby schopni nejsou. Připustit posuzování způsobilosti k výkonu volebního práva u osob omezených ve způsobilosti by znamenalo již neúnosný zásah do práv jednotlivce a vedlo by ještě k většímu oddělení těchto osob od společenského a politického života. Na druhou stranu, jak poznamenal Ústavní soud, způsobilost uzavírat smlouvy a relevantní výkon volebního práva jsou dvě naprosto odlišné věci. Z nezpůsobilosti k právním úkonům nelze usuzovat nezpůsobilost k výkonu volebního práva. Ale je možné usuzovat ze způsobilosti k některým právním úkonům na způsobilost výkonu volebního práva? Podle mého názoru nikoliv, a stejně jako není zbavení způsobilosti automaticky překážkou volebního práva by naopak v některých případech mohlo být legitimní překážkou volebního práva omezení způsobilosti k právním úkonům.

Důležité rozhodnutí Ústavního soudu dotýkající se způsobilosti k právním úkonům je nálezní sp.zn. IV. ÚS 412/04. Stěžovatel se ústavní stížností domáhal zrušení rozsudku, kterým byl omezen ve způsobilosti tak, že je *“oprávněn pouze nakládat s finančními prostředky, movitým a nemovitým majetkem.”* Soud vyšel ze znaleckého posudku. Znalec došel k závěru, že vyšetřovaný trpí poruchou s bludy,

kteřá jej neomezuje ve schopnosti racionálně nakládat s finančními prostředky a majetkem, ale způsobuje neschopnost racionálně řešit právní spory. Ústavní soud systematickým výkladem §10 o.z. dovedil, že soudy mohou osobu omezit pouze ve způsobilosti činit občanskoprávní úkony a i přes právní důsledky, které z tohoto omezení vyvozují jiné zákony nelze omezit způsobilost k právním úkonům z důvodu mimo věcnou působnost o.z. Ve stěžovatelově případě došlo k excesu, protože soud neodůvodnil, jak by měl duševní stav stěžovatele ovlivňovat jeho postavení v občanskoprávních vztazích a nevymezil ve svém rozhodnutí dostatečně k jakým úkonům je nebo není stěžovatel způsobilý. Ústavní soud se dále zabýval, zda omezení základních práv ke kterému došlo v důsledku omezení způsobilosti naplňuje předpoklady testu proporcionality. Došel k závěru, že omezení obtojí v testu tehdy, pokud bude sledován účel a cíl ustanovení §10 o.z. Účelem omezení způsobilosti k právním úkonům není zabránit jedinci “obtěžování” státních orgánů tím, že mu znemožní využít prostředků právní ochrany. Ústavní soud napadný rozsudek zrušil.

Omezením procesní způsobilosti osob s duševním postižením se zabýval ESLP v případě Salontaji-Drobnjak v. Srbsko. Stěžovatel byl omezen ve způsobilosti k právním úkonům tak, že *“není způsobilý podat právní podání, rozhodovat o lékařské péči ani hospodařit s větším množstvím peněz.”* Soud vyšel z psychiatrického vyšetření podle kterého stěžovatel trpí kverulatořní paranoiou. V řízení zástupce vyšetřovaného nebyl vpuštěn do soudní síně a soud bez vědomí vyšetřovaného ustanovil opatrovníkem pro řízení právníčku, která se se stěžovatelem nikdy neseťkala. ESLP se nejprve zabýval stížností na porušení čl.6 Úmluvy, práva na spravedlivý proces. Vzhledem k tomu, že se stěžovatel nemohl účastnit soudního jednání a vyjádřit se k závěrům znaleckého posudku ani se setkat s ustanovenou opatrovníčí, konstatoval Soud porušení čl.6 Úmluvy. Stěžovatel dále namítal porušení čl.8 Úmluvy, práva na soukromý život s tím, že to, že podává velké množství mnohdy neopodstatněných podání není důvodem k omezení procesní způsobilosti a je možné použít mírnější prostředek než je zásah do způsobilosti. ESLP připustil možnost do zásahu způsobilosti jednotlivce jen pokud sleduje legitimní cíl jehož dosažení je potřebné v demokratické společnosti prostřednictvím přiměřených prostředků. I když tedy stěžovatelovo omezení způsobilosti bylo legitimní vzhledem k cíli, který sledovalo, použitý prostředek už legitimní nebyl. Stát se nemůže bránit proti

kverulantům prostřednictvím zásahu do způsobilosti k právním úkonům. Takový postup porušuje čl.8 Úmluvy.¹⁵³

Závěry Ústavního soudu ve věci sp.zn. IV. ÚS 412/04 a ESLP ve věci Salontaji-Drobnjak se shodují a zdůrazňují potřebu respektování zásady proporcionality obecnými soudy.

Ústavní soud na své rozhodnutí navázal nálezem sp.zn. I. ÚS 557/09. Stěžovatelka namítala porušení čl.5 a čl.10 LZPS. Byla nejprve obecnými soudy zbavena způsobilosti k právním úkonům, později byl rozsudek změněn na omezení způsobilosti. Návrh na vrácení způsobilosti byl zamítnut i přestože v řízení byly provedeny dva vzájemně si odporující znalecké posudky z nichž jeden nevyklučoval navrácení plné způsobilosti. Proti rozhodnutí podal opatrovník odvolání a následně i dovolání, obojí neúspěšně. Ústavní soud v odůvodnění uvedl, že je jeho povinností zasáhnout, shledá-li v rozhodování obecných soudů prvek libovůle, ten může spočívat i v nedostatečném odůvodnění rozsudku (ve stěžovatele případě bylo odůvodnění soudů skutečně nedostačující) nebo je-li rozhodnutí v rozporu s provedenými důkazy a skutkovými zjištěními. Veřejná moc je povinna respektovat lidskou důstojnost a způsobilost k právům, jejichž porušení stěžovatelka namítá. Samotná duševní porucha, kterou fyzická osoba trpí, ještě není důvodem pro omezení způsobilosti a tedy důvodem pro zásah do základních práv. Uchýlí-li se soudy k takovému omezení, pak je třeba řádně zdůvodnit jaké negativní dopady by mělo ponechání plné způsobilosti na tuto osobu a třetí osoby a také proč nelze ochrany těchto osob dosáhnout mírnějšími prostředky. Své závěry soud přitom nemůže opírat pouze o znalecký posudek, je povinen provést i jiná skutková zjištění. Ústavní soud rozsudky obecných soudů zrušil.¹⁵⁴

Stěžovatelka v případě sp.zn. II. ÚS 2630/07 se domáhala zrušení rozhodnutí, kterým byl zamítnut její návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům. Jednalo se o její druhý návrh a okresní soud ve svém rozhodnutí omezil právo stěžovatelky podat opětovný návrh na vrácení způsobilosti po dobu jednoho roku. Proti tomu podala stěžovatelka odvolání, ale soud druhého stupně rozhodnutí potvrdil. Ústavní soud v odůvodnění uvedl, že způsobilost mít práva a povinnosti je součástí kvality člověka a nezahrnuje jen soukromoprávní vztahy, ale i vztah mezi státem a jednotlivcem. Zásah do způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem

¹⁵³ Rozsudek ESLP ze dne 13.10. 2009, Salontaji-Drobnjak proti Srbsku.

¹⁵⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18.8. 2009, sp.zn. I. ÚS 557/09.

do integrity člověka, neboť se dotýká nejen způsobilosti mít práva, ale i dalších práv - volebního práva, práva na soukromý a rodinný život. Je třeba vždy naplnit zásadu proporcionality. V případě stěžovatelky tato zásada nebyla naplněna, závěry znaleckého posudku zcela jasně nabízely soudu mírnější prostředek k dosažení cíle v podobě omezení způsobilosti. Správné nebylo ani odnětí práva podat znovu návrh na vrácení způsobilosti. Soud jen těžko může argumentovat tím, že se tímto způsobem bránil před kverulantsvím, protože se jednalo teprve o druhý návrh.

K zásahu do práva na soukromý život omezením nebo zbavením způsobilosti se zabýval ESLP kromě případu Salontaji-Drobnjak proti Srbsku, kde šlo o procesní stránku věci, i v případě Matter proti Slovensku a Shtukaturov proti Rusku.

Nejprve k věci Matter proti Slovensku. Stěžovatel byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, protože trpěl trvalou duševní poruchou, paranoidní psychózou. Později stěžovatel podal návrh na vrácení způsobilosti, v řízení ale odmítl vyšetření znalci, a proto byl jeho návrh zamítnut. Nejvyšší soud rozhodnutí zrušil, jelikož nebyl v řízení proveden obligatorní důkaz - znalecký posudek, bez kterého nelze rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům vydat. Při novém projednání věci byla způsobilost stěžovatele omezena. Proti tomuto rozhodnutí podal stěžovatel odvolání a požadoval navrácení plné způsobilosti k právním úkonům. Krajský soud rozsudek o omezení způsobilosti zrušil s tím, že nebyl vyslechnut znalec. Okresní soud nařídil vyšetření stěžovatele na psychiatrické klinice, neboť od posledního vyšetření uplynuly 4 roky. Stěžovatel s vyšetřením nesouhlasil. O rok později bylo řízení přerušeno pro nepříznivý zdravotní stav stěžovatele.

Stěžovatel ve stížnosti k ESLP uváděl, že tímto postupem bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces a právo na soukromý život. Namítal, že jeho věc nebyla projednána v přiměřené lhůtě. Přiměřenost lhůty se, jak uvedl ESLP, posuzuje podle okolností konkrétního případu. V daném případě řízení trvalo přes sedm let. I přestože ESLP shledal, že případ stěžovatele je složitý a k protahování řízení přispěl i stěžovatel odmítáním spolupráce se znalci, soudy nejednaly s naléhavostí jakou vyžaduje Úmluva, a její čl.6 odst.1 byl tak porušen. Porušení práva na soukromý život spatřoval stěžovatel ve svém nuceném vyšetření v psychiatrické léčebně. Vzhledem k okolnostem případu ale ESLP porušení čl.8 Úmluvy neshledal, vyšetření bylo přiměřeným prostředkem k dosažení sledovaného cíle.

Soud v rámci tohoto případu upozornil na nutnost opakovaného ověřování potřeby zásahu do způsobilosti jedince vnitrostátními orgány.¹⁵⁵

Ve věci Shtukaturov proti Rusku ESLP shledal porušení práva na svobodu a osobní bezpečnost, práva na spravedlivý proces, práva na soukromý a rodinný život a práva na individuální stížnost.

Matka stěžovatele podala návrh na jeho zbavení způsobilosti k právním úkonům. O zahájení tohoto řízení nebyl stěžovatel vyrozuměn, nebyl přítomen jednání a rozsudek o zbavení způsobilosti mu nebyl doručen. Soud při svém rozhodnutí vyšel ze znaleckého posudku, podle kterého stěžovatel trpí schizofrenií. Opatrovnicí stěžovatele se stala jeho matka, která jej následně nechala hospitalizovat v psychiatrické léčebně bez jeho souhlasu. Vzhledem k tomu, že souhlas stěžovatele s hospitalizací byl nahrazen souhlasem opatrovnice, byl pobyt v léčebně veden jako dobrovolný. V léčebně byl stěžovateli odepřen kontakt s vnějším světem a byly mu proti jeho vůli podávány léky. Žádosti o propuštění z léčebny byly neúspěšné, ačkoli byly požadovány právníkem stěžovatele. Ten podal i odvolání proti rozsudku o zbavení způsobilosti, které bylo odmítnuto z toho důvodu, že stěžovatel neměl způsobilost k právním úkonům a tedy způsobilost udělit svému zástupci plnou moc. Plnou moc by musela udělit opatrovnice, která ji udělit odmítla a stavěla se i proti propuštění stěžovatele z léčebny.

ESLP shledal porušení práva na spravedlivý proces, tím, že stěžovateli nebyla dána možnost účastnit se řízení, ani napadnout rozhodnutí odvoláním.

Soud rozsudkem stěžovatele zbavil možnosti samostatně jednat v podstatě ve všech oblastech života na dobu neurčitou. Proti rozhodnutí soudu mu bylo umožněno se bránit jen prostřednictvím své matky, která tyto snahy odmítala. ESLP konstatoval porušení práva na soukromý život, které bylo omezeno ve větším rozsahu než bylo nezbytné a zbavení stěžovatele způsobilosti k právním úkonům nebylo přiměřené.

Podle Soudu došlo také ke zbavení svobody stěžovatele jeho nedobrovolnou hospitalizací. K té sice dala souhlas opatrovnice, ale nebyla vyvinuta snaha zjistit názor stěžovatele. Nelze hospitalizovat jedince pouze na základě skutečnosti, že je zbaven způsobilosti k právním úkonům.¹⁵⁶

Porušení práva na soukromý a rodinný život shledal ESLP i v rozsudku X. versus Chorvatsko. Stěžovatelka trpící schizofrenií byla zbavena způsobilosti a tím i

¹⁵⁵ Rozsudek ESLP ze dne 5.7. 1999, Matter proti Slovensku.

¹⁵⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27.3.2008. Shtukaturov proti Rusku.

automaticky rodičovských práv. Následně byla její dcera dána k adopci bez jejího souhlasu a vědomí. Stěžovatelka se nemohla účastnit řízení o adopci a ani nebyl zkoumán její vztah s dcerou a způsobilost vykonávat rodičovská práva, které fakticky i přes zbavení způsobilosti vykonávala. ESLP konstatoval porušení čl.8 Úmluvy s tím, že zbavením způsobilosti k právním úkonům nemůže automaticky docházet i ke zbavení rodičovských práv.¹⁵⁷

Výše citovanými rozhodnutími jsem chtěla demonstrovat, jak závažným zásahem do lidských práv jedince je zásah do jeho způsobilosti. Dochází k zásahu do jeho lidské důstojnosti, do způsobilosti mít práva, do jeho práva na soukromý a rodinný život. Je tedy vždy třeba respektovat zásadu proporcionality a dbát, aby bylo důsledně naplněno právo na spravedlivý proces.

¹⁵⁷ MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením ...*, s. 74-75.

Závěr

Omezení způsobilosti k právním úkonům je výrazným zásahem do integrity fyzické osoby. Jde o institut, kterému právní úprava věnuje poměrně málo místa. Ani literatura mu nevěnuje příliš pozornosti. Komentovaná znění zákonů k příslušným ustanovením také nepatří k nejobsáhlejším. Zkrátka a dobře omezení způsobilosti k právním úkonům bývá, podle mého názoru, posouváno někde do pozadí, na okraj pozornosti. A to i přesto že výraznou měrou ovlivňuje životy nejen lidí, kterých se přímo dotýká, ale i jejich rodin.

Na počátku práce jsem vymezila základní pojmy - právní subjektivitu, právní úkon, způsobilost k právním úkonům, se kterými jsem pracovala v průběhu celého textu. Vzhledem k připravované rekodifikaci soukromého práva, která by měla vstoupit v účinnost v r. 2013 jsem ani v první kapitole neopoměla zmínit základní změny - v úvodní kapitole především ty, které se týkají změny pojmosloví.

Další kapitola se už týká samotného jádra omezení způsobilosti k právním úkonům. Kromě samotného vysvětlení pojmu jsem se snažila upozornit i na zásadní judikaturu věnující se ochraně osob omezovaných ve způsobilosti - jejími limity, dopady na lidskou důstojnost, ochranu třetích osob. Problematiku by měla dokreslit i pasáž hodnotící dostupné statistiky věnující se zásahům do způsobilosti fyzických osob. Zvláštní část kapitoly jsem vyhradila dílčím problémům omezení způsobilosti k právním úkonům, ve které jsem rozebrala zápisy omezení do občanských průkazů, doručování písemností a podávání informovaného souhlasu osobami omezenými ve způsobilosti. Závěr kapitoly je věnován n.o.z. a úpravě omezení svéprávnosti v něm navržené, přičemž je zhodnocena ve vztahu k současnému právnímu stavu.

Následující kapitola práce stručně vymezuje rozdíly mezi institutem zbavení a omezení svéprávnosti.

Velký prostor v hmotněprávní části jsem věnovala jednotlivým důvodům vedoucím k omezení způsobilosti a judikatuře k nim se vztahující. Vymezila jsem i rozdíl mezi duševní poruchou a nemocí, který bývá často opomíjen a s jeho vymezením jsem se v literatuře věnující se omezení způsobilosti nesešla. Snažila jsem se zdůraznit, že nelze omezit způsobilost fyzické osoby v jiných úkonech než občanskoprávních a pracovněprávních. Ohledně návrhu n.o.z. jsem zkonstatovala formální zúžení důvodů k omezení svéprávnosti, především jsem ale zaměřila pozornost na nové instituty - předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti - které návrh přináší.

Procesní část práce je uvedena kapitolou věnující se průběhu nesporného řízení o omezení způsobilosti k právním úkonům. Věnuje se všem jeho podstatným náležitostem - zahájení řízení, okruhem osob oprávněných k podání návrhu na zahájení řízení, příslušností soudu, okruhem účastníků, zastoupením, dokazováním s výjimkou znaleckého posudku, kterému byla věnována samostatná část práce, soudními poplatky. Opomíjí tedy pouze rozhodnutí, kterému obdobně jako znaleckému posudku byla vyhrazena zvláštní podkapitola. Při kritice současné úpravy řízení o způsobilosti k právním úkonům jsem vycházela zejména ze Systémového doporučení LLP. Kriticky je zhodnocen široký okruh osob oprávněných k podání návrhu na zahájení řízení, porušování zásady oficiality, poučovací povinnosti a nízká efektivita procesního zastoupení vyšetřované osoby.

Znaleckému posudku, jakožto stěžejnímu důkaznímu prostředku řízení o způsobilosti k právním úkonům, jsem věnovala zvláštní kapitolu. Upozorňuji v ní na skutečnost, že nelze připustit, aby znalecký posudek byl jediným důkazním prostředkem, byť v každém řízení musí být proveden, a podkládám svá tvrzení judikaturou. Z judikatury vycházím i při kritice způsobu hodnocení posudků soudy.

Ohledně rozhodnutí soudu o omezení způsobilosti věnuji pozornost negativním a pozitivním výčtům, doručování rozsudku s důrazem na možnost upuštění od doručení vyšetřovanému, změně a zrušení rozsudku v případě změny poměrů.

Procesní část uzavírá kapitola věnovaná opatrovníkovi. Přibližuje postup při výběru osoby opatrovníka a jeho ustanovování včetně nálezu Ústavního soudu, který kritizuje ustanovování soudních úředníků do funkce opatrovníka. Snažila jsem se zdůraznit potřebu efektivního výkonu opatrovnické funkce, k čemuž jsem použila i reálný případ. Není opomíjena ani připravovaná úprava opatrovnické funkce v rámci n.o.z. jejímž hlavním přínosem je jmenování opatrovníka přímo v rozsudku o omezení způsobilosti k právním úkonům, možnost přiznat opatrovníkovi za výkon funkce odměnu a zlepšení kontroly výkonu opatrovnické funkce soudem.

Za vhodné jsem považovala zařadit do práce kapitolu vymezující alternativy k omezení způsobilosti k právním úkonům, kde kromě jejich stručného vymezení uvádím i hodnocení jejich možného využití.

V samotném závěru práce hodnotím dopady omezení na jednotlivce, přes neplatnost jím učiněných úkonů, některé dopady v oblasti veřejného práva, po dopady na rodinný a pracovní život fyzických osob. Pozornost věnuji nejvýznamnějším nálezům Ústavního soudu a ESLP se vztahem k problematice omezení způsobilosti k právním úkonům. Jde o nálezy sp.zn. IV. ÚS 3102/08, které se věnuje volebnímu právu osob nezpůsobilých k právním úkonům, nálezy sp.zn. IV. ÚS 412/04 a rozsudek ESLP ve věci Salontaji-Drobnjak

proti Srbsku týkající se omezení procesní způsobilosti. Dále věnuji pozornost nálezu sp.zn. I. ÚS 557/09, kde Ústavní soud učinil významný závěr, že samotná duševní porucha ještě není důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům, nálezu sp.zn. II. ÚS 2630/07, kde je věnována pozornost limitování podání návrhu na vrácení způsobilosti. Rozsudky ESLP ve věcech Shtukaturov proti Rusku, Matter proti Slovensku a X. versus Chorvatsko pak demonstrují zásahy do soukromého života jedince prostřednictvím omezení způsobilosti. Ze všech těchto rozhodnutí můžeme dovodit potřebu důsledného naplňování zásady proporcionality při zásazích do způsobilosti fyzických osob.

V práci se mi podařilo vymezit základní nedostatky stávající úpravy. Některé z nich by měl odstranit n.o.z. Jeho přínosem by mělo být rozšíření alternativ k omezení způsobilosti. Návrh k novým institutům přidává i poměrně komplexní procesní úpravu, tudíž není nezbytně nutné s n.o.z. přijímat i novou procesní úpravu omezení způsobilosti.

Seznam použitých zdrojů:

Primární zdroje:

- (1) NĚMCOVÁ, BARBORA. *Jak se řeší problémy s duševně nemocnými? Zbavují se svéprávnosti.* iDnes [online]. 4. října 2008 [cit. 2010-07-18]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/jak-se-resi-problemy-s-dusevne-nemocnymi-zbavuji-se-svepravnosti-p9p-/domaci.asp?c=A080926_185639_domaci_ban>.
- (2) Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (99) 4
- (3) Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. Rec (2004) 10
- (4) *Důvodová zpráva* [online]. Ministerstvo spravedlnosti, 2009. 542 s. Dostupné z: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>
- (5) *ReformaOpatrovnictvi.cz* [online]. 16.3.2009 [cit. 2010-11-01]. *Vysoký komisař OSN pro lidská práva: zbavení i omezení způsobilosti k právním úkonům je v rozporu s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením.* Dostupné z WWW: <<http://www.reformaopatrovnictvi.cz/aktuality/vysoky-komisar-osn-pro-lidska-prava--zbaveni-i-omezeni-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum-je-v-rozporu-s-umluvou-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim-42.html>>.
- (6) *Systémové doporučení č. 8: řízení o způsobilosti k právním úkonům.* [online]. Liga lidských práv. 26 s. Dostupné z: < <http://www.llp.cz/cz/systemova-doporuceni/systemove-doporuceni-c-8-p8> >
- (7) návrh nového občanského zákoníku odeslaný do připomínkového řízení v lednu 2011

Sekundární zdroje:

- (8) BALÁK, FRANTIŠEK; KORECKÁ, VĚRA; VOJTEK, PETR. *Občanský zákoník s judikaturou a souvisejícími předpisy.* 1.vyd. Praha : C.H.Beck, 2006. 884 s. ISBN 80-7179-426-0.
- (9) BAŠTECKÝ, JAROSLAV. *Psychiatrie, právo a společnost: Postavení duševně nemocného ve společnosti a v právních předpisech.* 1.vyd. Praha: Galén, 1997. 210 s. ISBN 80-85824-45-0.
- (10) BRICHČÍN, SLAVOJ. *Soudně psychiatrická expertiza z pohledu znalecké praxe.* Bulletin advokacie. 1.4.1998, 4. Dostupný také z WWW: <http://www.cak.cz/files/178/BA_98_04.pdf>.

- (11) CEHLÁROVÁ, L'UBICA. *Judikatura so zameraním na oblasť poskytovania zdravotnej starostlivosti ako významnej súčasti správneho práva hmotného*. In *Fenomén judikatury v právu: povaha, význam a špecifika judikatury / judikatura evropských súdů a evropské otázky v judikatuře národních soudů / odvětvová judikatura*. 1.vyd. Praha: Leges, 2010. str. 300-308. 458 s. ISBN 978-80-87212-29-5.
- (12) ČERVENÁ, KATEŘINA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Problémy odškodňování za nezákonné zásahy státu do lidských práv*. In *Fenomén judikatury v právu: povaha, význam a špecifika judikatury / judikatura evropských soudů a evropské otázky v judikatuře národních soudů / odvětvová judikatura*. 1.vyd. Praha: Leges, 2010. str. 362-370. 458 s. ISBN 978-80-87212-29-5.
- (13) DRÁPAL, LJUBOMÍR; BUREŠ, JAROSLAV. *Občanský soudní řád: Komentář*. 1.sv. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. 1579 s. ISBN 978-80-7400-107-9.
- (14) DVOŘÁK, J.; ŠVESTKA, J.; KNAPPOVÁ, M. *Občanské právo hmotné*. I. sv. 5.vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 523 s. ISBN 80-7357-127-7.
- (15) ELIÁŠ, KAREL a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. 1.vyd. Praha: Linde, 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7.
- (16) FIALA, JOSEF; HOLUB, MILAN; BIČOVSKÝ, JAROSLAV. *Občanský zákoník: Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. 11. vyd. Praha: Linde, 2006. 849 s. ISBN 80-7201-588-5.
- (17) FIALA, J.; HURDÍK, J.; KORECKÁ, V. a kol. *Občanský zákoník - komentář*. ASPI.
- (18) KRAMÁŘOVÁ, LINDA. *Způsobilost k právním úkonům : současná vs. navrhovaná právní úprava*. Brno, 2010. 102 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, katedra občanského práva.
- (19) KŘIVÁČKOVÁ, JANA. *Význam judikatury při ustanovování opatrovníka účastníku civilního soudního řízení dle § 29 o.s.ř.* In *Fenomén judikatury v právu: povaha, význam a špecifika judikatury / judikatura evropských soudů a evropské otázky v judikatuře národních soudů / odvětvová judikatura*. 1.vyd. Praha: Leges, 2010. 458 s. ISBN 978-80-87212-29-5.
- (20) MAREČKOVÁ, JANA; MATIAŠKO, MAROŠ. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: Otázka opatrovnictví dospělých*. 1.vyd. Praha: Linde, 2010. 223 s. ISBN 978-80-7201-801-7.

- (21) PLECITÝ, VLADIMÍR; HLAVSA, PETR; KOCOUREK, JIŘÍ. *Civilní kodexy: Občanský zákoník, občanský soudní řád: výklad, judikatura, související předpisy*. 1.vyd. Praha: Eurounion, 2001. 1330 s. ISBN 80-85858-98-3
- (22) SCHELLEOVÁ, ILONA, a kol. *Civilní proces*. 1.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 1202 s. ISBN 80-86861-09-0.
- (23) STAVINHOVÁ, JARUŠKA; HLAVSA, PETR. *Civilní proces a organizace soudnictví*. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2003. 660 s. ISBN 80-7239-155-0
- (24) ŠVESTKA, J.; SPÁČIL, J.; ŠKÁROVÁ, M.; HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. 1373 s. ISBN 978-80-7400-108-6.
- (25) *Duševní porucha*. Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. aktual. 11.8.2010 [cit. 2010-09-01]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Duševn%C3%AD_porucha>.
- (26) *Občanský průkaz a údaj týkající se omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům*. Balíček právní pomoci : Iuridicum Remedium [online]. [cit. 2010-07-24]. Dostupné z WWW: <<http://bpp.iure.cz/obcanskyprukaz.html>>.

Soudní rozhodnutí a stanoviska:

- (1) Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 1.4. 1993, sp.zn. 5 Co 468/93
- (2) Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 24.2. 1995, sp.zn. 14 Nc 904/13-19
- (3) Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 8.1.1998. sp.zn. 17 Co 538/97
- (4) Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 8.8. 1966, sp.zn. 7 Co 206/66
- (5) Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, sp.zn. 5 Cz 144/66
- (6) Usnesení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16.12. 1974, sp.zn. Plsf 2/74
- (7) Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27.12.1975. sp.zn. 3 Cz 106/75
- (8) Zpráva Nejvyššího soudu ČSR, sp.zn. Cpj 160/76
- (9) Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23.5. 1979, sp.zn. Cpj 301/77
- (10) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13.3. 2003, sp.zn. 22 Cdo 2014/2001
- (11) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.9.2007. sp.zn. 30 Cdo 3398/2007
- (12) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.2.2009. sp.zn. 30 Cdo 4582/2008
- (13) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6.8. 2009, sp.zn. 30 Cdo 352/2008
- (14) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.2. 2010, sp.zn. 30 Cdo 25/2009

- (15) Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7.12.2005. sp. zn. IV. ÚS 412/04
- (16) Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13.9. 2007, sp.zn. II. ÚS 303/2005
- (17) Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 10.7. 2007, sp.zn. II. ÚS 995/07-1
- (18) Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13.12. 2007, sp.zn. II ÚS 2630/07
- (19) Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12.7. 2010, sp.zn. IV. ÚS 3102/08
- (20) Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18.8.2009. sp.zn. I ÚS 557/09
- (21) Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5.7.1999. Matter proti Slovensku
- (22) Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27.3.2008. Shtukurov proti Rusku
- (23) Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva e dne 17.7.2008. X. proti Chorvatsku
- (24) Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13.10. 2009, Salontaji-Drobnjak proti Srbsku

Právní předpisy:

- (1) ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
- (2) Evropská Úmluva o lidských právech, č. 209/1992 Sb., ve znění protokolů
- (3) Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, č. 10/2010 Sb.m.s.
- (4) zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů
- (5) zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- (6) zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- (7) zákon č. 133/2000 Sb. , o evidenci obyvatel a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů
- (8) zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci, ve znění pozdějších předpisů
- (9) zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
- (10) zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- (11) zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- (12) zákon č. 6/2002, o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů
- (13) zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů
- (14) zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- (15) zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

(16) vyhláška č. 277/2004 Sb., o zdravotní způsobilosti k řízení motorových vozidel

Abstrakt

Diplomová práce zkoumá problematiku omezení způsobilosti k právním úkonům jak z hlediska hmotněprávního tak procesněprávního. Jednotlivé aspekty omezení způsobilosti k právním úkonům jsou rozebrány z hlediska stávající právní úpravy i z pohledu nově připravovaného občanského zákoníku a kriticky zhodnoceny. Pozornost je zaměřena i na lidskoprávní aspekty rozebíraného institutu včetně judikatury Nejvyššího soudu ČR, Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva. Práce je rozdělena do tří tématických okruhů: na část hmotněprávní, procesněprávní a dopady omezení způsobilosti k právním úkonům na jednotlivce.

Abstract

The thesis researches problems of the limitation of legal capacity, in terms of the material law and the adjective law. Particular aspects of the limitation of legal capacity are analysed in terms of present legal regulations and Civil Code, which is upgrading. All the aspects are valorized critically. Thesis considerates human rights aspects of the limitation of legal capacity including the case law of the Supreme Court of the Czech Republic, the Constitutional Court and the European Court of Human Rights. The thesis is divided into three topics: the material law, the adjective law and consequences of the limitation of legal capacity for individual.

Klíčová slova

duševní porucha, lidská důstojnost, omezení způsobilosti k právním úkonům, opatrovník, právní úkon, řízení o způsobilosti k právním úkonům, znalecký posudek, způsobilost k právním úkonům

Keywords

mental disorder, human dignity, limitation of legal capacity, guardian, legal act, legal capacity proceeding, expert evidence, legal capacity